

szombat

1997. nyár

A Magyar Zsidó
Kulturális Egyesület
folyóirata.

Megjelenik évente tízszer

Szerkesztőbizottság:

Kardos G. György
Itamár János-Keszt
Lichtmann Tamás
Szabolcsi Miklós
Székely Gábor
Turán Tamás

Főszerkesztő:

Szántó T. Gábor

A megjelenést támogatják:
Nemzeti Kulturális Alap,
Európai Kereskedelmi
Bank Rt.

A héber és jiddis szavak
átírása a szerzők felfogását
tükrözi.

Terjeszti a HÍRKER Rt.,
NH Rt., a Kiadói
Lapterjesztő
Kereskedelmi Kft
és a Sziget Rehabilitációs
Kisszövetkezet
Izraeli képviselő:
Pirsum Chen
43 King George St.
Jerusalem
Tel.: 972-2-6222121

A kéziratok szerkesztése
lezárt:

1997. május 26-án.

Szerkesztőség
és kiadóhivatal:

1065 Budapest, Révay u. 16.
Bálint Zsidó Közösségi Ház,
234-es és 235-ös szoba.

1365 Budapest, Pf. 66

Telefon:

111-9214/136, 137

Telefon/fax: (36-1) 111-6665

Szerkesztőségi órák

és hirdetésfelvétel:

csütörtökönként

16 és 17 óra között.

Előfizethető

a kiadóhivatalban,
illetve postautalványon
az OTP

11709002-20066703

„Szombat” számú alszámlán.

Lapengedély száma:

III/Kul/174/1989.

HU ISSN 0865-3844

Készült Rózsa Gábor
nyomdájában

Tervezés
és nyomdai előkészítés:
Corrigenda Bt.

T A R T A L O M

2 Alefbész-happening (Szántó T. Gábor)

3 Az egyszeri dramaturg esete a Bánk bánnal

(Csillag György - Komlós János)

6 Zsidó iskolák Magyarországon II. (Gadó János)

12 Beszámoló a Budapesti Zsidó Hitközség májusi képviselő-testületi
ülésétől – Gondos munka, rágalmazás és zsidó egység

13 Mazsihisz – A hitéletről esett a legkevesebb szó

Summary

Our June issue can easily turn out to be the last one – stated our editorial in May. With great difficulties we managed to keep *Szombat* alive – until September. Once again our September issue can easily turn out to be the last one – states our June editorial.

The Constitutional Court's decision, which states, that the restitution of holocaust survivors in Hungary can be partial, according to the Hungarian practice contradicts the Paris Peace Treaty of 1947 – state **János Komlós** and **György Csillag** in their contribution. It is true that the capacity of the economy of Hungary limits the restitution, however any change in an international treaty must be accepted first by the international community and the Jews of Hungary – the authors state. And even a reduced restitution has to make possible the revival of the community life – beyond the circle of individuals.

In the second part of his study on the Jewish schools in Hungary **János Gadó** probes the question of the 'generation of wilderness': how the generation which grew up without any Jewish education, tries to revive the Jewish tradition in three different ways.

The orthodox founders of the *Msoret Avot American Endowment School* are very resolute when requiring traditional Jewish values and behavior. This expectations however created heavy tensions between the orthodox leadership on one hand and the Hungarian teachers and students on the other hand. These

tensions made leave many creative pupils and teachers. The *Anna Frank Gymnasium* of the Federation of the Hungarian Jewish Communities tries to revive the traditions of the pre war period, but it cannot find a stable support in the community which itself lacks these traditions. In the *Lauder Yavneh Jewish Community School* Judaism is a subject and not a way of life – as it is supposed to be in the two other schools. The lack of constraint is good for the community but it yields a superficial Jewish consciousness.

Dr. Péter Feldmájer, the chairman of the Federation of the Hungarian Jewish Communities sent out a voluminous report on the previous year of the federation to the members of the General Assembly. In the fourth part of his report he tries to trace back the way of the real estates inherited by the Federation. In most cases it is impossible to establish whether the testators' requirements had been met – concludes **dr. Feldmájer**. The report had been sharply criticized on the General Assembly and critical remarks were not exempt from personal ones. Some hesitating criticism could be heard on the financial report of the Federation, arguing that only a well-informed can understand the report's items. Gusztáv Zoltai, the managing director of the Federation announced, that a 15 million dollar donation can be expected from the fund, which had been created from the unclaimed assets in the Swiss banks.

Tisztelt Olvasó!

Mint májusi számunkban jeleztük, a Szombat három korábbi legfontosabb szponzora 1997-ben nem nyújtott támogatást, ezért lapunk válságos helyzetbe került, és május-június hónapban csökkentett terjedelemben jelenik meg, további sorsa pedig bizonytalan.

Tárgyalásaink eredményeképpen úgy tűnik, több, kisebb összegű támogatás beérkezett, illetve azok ígéretének reményében, szokásos nyári szünetünk után, szeptemberben hasonló, 16 oldalas formátumban juthat a Szombat az előfizetőkhez és a hírlapterjesztők standjaira.

A lap további sorsa azonban még mindig bizonytalan. Szerkesztőségünk mindent elkövet, hogy a nyár folyamán olyan forrást találjunk, mely garanciát jelent a folyamatos megjelenésre.

Kérjük mindazon olvasóinkat, akiknek fontos a Szombat léte, támogassák lapunkat, s hívják fel környezetükben azok figyelmét is veszélyeztetettségünkre, akik bár eddig nem ismerték/olvasták/vásárolták/támogatták/a Szombatot, ám e helyzetben kifejezni kívánván szolidaritásukat, anyagi segítséget tudnának nyújtani orgánunknak (vagy segítséget tudnának adni új támogatók, hirdető felkutatásában).

A Szombat szerkesztősége

Alef-bész-happening

A nemzedékek romlása köz-helyszerű igazsága már a másfél ezer éve lezárt Tal-mudnak is. A tény, hogy még zsidóként tekintünk és tekinthetünk magunkra, aligha a mi érdemünk.

Nem kevésszer hallani manapság, hogy önmagukat felnőtt fejjel újrafogalmazók megcsillanó szemmel azt mondják: büszkék a zsidóságukra. Megjegyzendő: szinte kizárólag olyanok szájából hangzik el e mondat, akik felszínes ismeretekkel rendelkeznek mindarról, ami létünket, mivoltunkat meghatározza.

Részben történelmi okokkal magyarázható, erős felindulásból származó azonosulás ez, szerves folytonosság, felelősségtől terhes, szellemi kötelezettségvállalás helyett, mert ez utóbbi a testet kéri együtt a szellemmel, a tettet az eszmével – bölcsőtől a koporsóig.

Megfontolt, gondolkodó ember csupán arra lehet büszke, amit maga ér el, amit készen kap, amibe beleszületik, arra aligha. Aki tudja, mi a dolga, annak alapvető viszonyát a hagyományhoz az alázat szóval jellemezhetjük. A modern embernek, a szekularizálódott világból hazafelé igyekvőnek ezért is meglehetősen nehéz visszatálatni a forráshoz. Arra büszke, ami nem büszkeséget vár tőle, hanem felelősségtudatot. Elégedettség e tekintetben akkor foghatja csak el, ha élete végén számadást készítve nyugodtan összegezhet: többet adott át a hagyományból utódjának, mint amennyit ő kapott belőle. Aki idáig eljut, s már okkal-joggal lehetne büszke is, pontosan tudja, a büszkeségnél helyénvalóbb a szépséggel fékezett habzású remény.

A mikor huszonkét képzőművészt felkértünk, hogy a héber ábécé huszonkét betűjéből, az önálló jelentéssel és számértékkel is bíró kalligrammokat felhasználva, a klasszikus formák ihletésére készítsenek egy-egy művet, két haszid történet nyomán cselekedtünk.

Az egyik így szól: „Valahányszor a Báál Sém Tov látta, hogy szerencsétlenség fenyegeti a zsidó népet, visszavonult egy bizonyos helyre az erdőbe, tüzet gyújtott, elmondott egy bizonyos imát, s megtörtént a csoda, a veszély elhárult. Később,

amikor tanítványa, a mezericsi mággid ugyanilyen okból kénytelen volt közbenjárni, elment az erdőbe ugyanarra a helyre, és így szólt: Világ Ura, hallgass meg! Bár nem tudom, hogyan kell tüzet csiholni, az imát el tudom mondani. – S a csoda ismét megtörtént. Később, hogy népét megmentse, a szaszovói Mojse Lejb rabbi is kiment az erdőbe, és azt mondta: Nem tudom, hogyan kell tüzet csiholni, de meg tudom mutatni, hol volt, s ez talán elegendő. – Úgy esett, mint mondta, és megint csoda történt. Azután a rizsini Jiszrael rabbin volt a sor, hogy elhárítsa a veszedelmet, és székében ülve tenyerébe temette az arcát, úgy beszélt az Örök-kévalóhoz: Nem tudok tüzet csiholni, nem tudom az imádságot, sőt a helyet se tudom megtalálni az erdőben. Mindössze ezt a történetet tudom elmesélni, de ez talán elegendő. – És úgy lett.”

A másik legenda szerint az egyszerű zsidó, aki csupán a héber ábécét ismer-te, szükségében így fohászzkodott: „Te-remtőm, én nem tudok olvasni, nem tudok már imádkozni sem, de az alef-bészre még emlékszem. Elmondom hát azt, Te rakd össze a betűket, hogy imává kerekedjenek!”

Nemzedékünk magyarországi zsidóságából kevesen mondhatják el, hogy bensőséges kapcsolatuk lenne a héber betűkkel. Számunkra egyelőre keveset mond, és homályos jelentőségű az ünnepi Smóne Eszre áldása, mely azért mond köszönetet, mert mi választottunk ki valamennyi nyelv közül.

A második történethez képest, az igazat megvallva, ma még rosszabb a helyzet. Ugyanaz az ember ritkán ismeri az alef-bész valamennyi betűjét.

Huszonkét művészt hívtunk hát meg, a huszonkét betűt külön-külön megalakítandó.

Legyen meg bennünk a szükséges alázat, és bizzunk benne, hogy e különös, profán ima eljut ama helyre, ahová címeztetett, s ott meghallgattatik.

Szántó T. Gábor

* Elhangzott 1997. május 25-én, Lag baOmerkor, a Zsidó Kultúra Napján tartott Szombat Szalon irodalmi est és képzőművészeti árverés bevezetőjeként. A happeningen készült fényképeink a hátsó borítón láthatók.

CSILLAG GYÖRGY–KOMLÓS JÁNOS

Az egyszeri dramaturg esete a Bánk bánnal

Kedves Kormány, Törvényhozók, Érdékvédők, Tollforgatók és Biciklisták!

A mostanság – szájblögetésszerűen – gyakorta emlegetett Áközösségi kárpótlással” úgy tetszetek jámi, mint az egyszeri öreg dramaturg a Bánk bánnal. Azt hitte, olvasta a darabot, s csak nagy sokára döbbsent rá, hogy ezt elmulasztotta... E sorok szerzői évek óta hallják, hogy a **zsidó közösségi kártalanítás** terén az e tekintetben elődeinél némileg jobb szándékú kormány és a hitközség, no meg más zsidó szervezetek miféle helyes, netán helytelen lépéseket tettek, ez utóbbiak lemondtak-e valamely, a zsidó közösséget megillető jogokról, ezt helyesen, helytelenül, illetékesen, illetéktelenül tették-e stb., stb.

Jelen sorok írói, mint jóhiszemű kibickek, egyrészt úgy gondolják, hogy ami „közösségi kárpótlás” fedőnév alatt mostanság történik, az bár nem túlságosan nagy ívű, mindazonáltal, a közreműködők állhatatos munkálkodását látva, mégis **igen tiszteletre méltó**. Ugyanakkor azzal a leleménnyel élünk, hogy (nem akarván a kiérdemesült színházi öregúr sorsára jutni) elővettük az alapvető dokumentumokat. Így mindekelőtt a zsidó közösségi kártalanításról „mint olyanról” rendelkező párizsi békeszerződést, elolvastuk a tiszteletre méltó Alkotmánybíróság és a kormány ezzel kapcsolatos okfejtéseit is. Tettük mindezt annak rendje és módja szerint kellőképpen asszimilált édesanyánk nyelvét legalábbis közepes szinten bírva, s magunknak némi formálójai készségeit tulajdonítva. Rettenetesen megnyugodtunk. Nyilvánvalóvá lett ugyanis, hogy az **ún. közösségi kárpótlás lényegét illetően az égvilágon semmi nem történt**, így aztán senki – se jó, se rossz szándékkal – semmiről le nem mondhatott, mást le nem mondhatott. (Nincs kétségünk afelől, hogy ha a közösség, a communitas kártalanításáról egyáltalán valamikor szó esik is majd, az a „Varjak a vetésben? Varjon a rossebi!” mintájú dadaista félreértések folytán rendszeren el lesz szűrva. Ám a

közösségi kártalanítás még a szellemi restség és/vagy a szándékos feledékenység védelmet is adóan vastag guanoja alatt rejtezik. Ha figyelni tetszenek alábbi okfejtésünkre, ezt a nyájas olvasó is bizvást be fogja látni.

Az 1947. évi XVIII. törvénnyel becikelyezett, tehát az ország törvényei közé iktatott **párizsi békeszerződés 27. cikkelye** értelmében Magyarország kötelezettséget vállal arra nézve, hogy a „faji származásuk” vagy vallásuk miatt sérelmet szenvedett személyek javára meghatározott intézkedéseket fogantossit:

1. **Mindenkinek** (illetve örökösinek) haladéktalanul **vissza kell adni** azt a vagyont, amit tőle eloroztak, vagy ha az nincsen meg, az illetőt vagy örökösét *teljes kártérítés* illeti meg. 2. Ha a fasiszta zaklató rendszabályokkal érintett személyek vagy szervezetek vagy közösségek elrabolt vagyontárgyainak **tulajdonosa** vagy **örököse**, jogutódja **nem lelhető fel**, azokat **át kell ruházni** a zsidó **közösséget képviselő szervezetekre**, és ezt a vagyont a) egyrészt a közösség életben maradt tagjainak támogatására – a közösség tagjaiként őket ért mindenféle (tehát vagyoni és nem vagyoni) sérelmek részbeni enyhítéseként, b) másrészt a szétzúzott, megtizedelt, vagyonától, intézményeitől megfosztott közösség helyreállítására kell fordítani.

No vegyük sora ezeket:

1. A békeszerződés 27. cikkelyének **1. bekezdése** szerint Magyarország kötelezettséget vállal arra nézve, hogy minden olyan esetben, amidőn magyar fennhatóság alá tartozó személyeknek Magyarországon lévő javai felletti rendelkezésüket e személyek faji származása vagy vallása miatt 1939. szeptember hó 1. napját követően korlátozták, az említett **javakat visszaadja, vagy**, ha az lehetetlen, e tekintetben **megfelelő kártalanítást ad**. Az Alkotmánybíróság egy 1993-ban kelt határozatában meglehetősen sajátos módon, mégpedig az ún. kárpótlási törvé-

nyek szellemének megfelelően hivatottnak érezte magát a párizsi békeszerződés értelmezésére. A békeszerződés szövegét vizsgálva egyértelmű, hogy abban a kártalanítás „megfelelő” volta azt jelenti, hogy ha az elorzott vagyon visszaszolgáltatása nem lehetséges (mivelhogy az elpusztult, felismerhetetlenné vált stb.), úgy annak értékével **azonos értékű más**, de azonos funkciójú vagyontárggyal **vagy pénzzel** kell kártalanítani. A **békeszerződés** ugyebár nemzetközi szerződés, amelynek **értelmezésére az** – általunk valóban nagyrebecsült – **Alkotmánybíróság nem**, hanem kizárólag a békeszerződésben meghatározott eljárás során, végső soron a szerződő felek képviselőiből álló bizottság **jogosult**. (Melynek egy tagját ráadásul vita esetén az ENSZ főtitkára jelöli ki!) Ennélfogva a magyar állam egyetlen, mégoly legitim és nagy tiszteletnek örvendő szerve sem bátoríthatja fel magát arra, hogy az államot terhelő kötelezettséget önkényesen értelmezze. Ha az állam úgy véli – s szilárd meggyőződésünk szerint a zsidó kártalanítások ügyében úgy kellett volna vélnie –, hogy bármely okból, így például **az ország teherbíró képessége szempontjából szükséges a párizsi békeszerződés 27. cikkelyének értelmezése**, akkor ezt a szerződés előírásainak megfelelően kezdeményeznie kellett volna. Nem állja meg tehát a helyét az Alkotmánybíróság 1993. évi határozatának azon megállapítása, hogy a magyar állam a kárpótlási törvények elfogadásával eleget tett a békeszerződésben foglalt, fent idézett kötelezettségének.

Kétségtelen, hogy a rendszerváltást követően a Magyar Köztársaság az első és a második kárpótlási törvényben foglalkozott **a zsidók egyéni kárpótlásával**. De a társadalom más csoportjaival lényegében azonos módon nem az eredeti állapot helyreállításáról, vagy kártérítésről, hanem – a zsidóktól elvett javakat a legutóbbi időig is poátlan or-

gazda módjára rejtegető, illetve azokat felélelő állam korlátozott teherbíró képességét jaj, de nagyon figyelembe véve – ún. kárpótlásról rendelkezett. Az Alkotmánybíróság az államot terhelő kötelezettség ilyen egyoldalú módosítását (tartalmilag a másik fél igényének a korlátozását) több határozatában is alkotmányosan megengedettnek minősítette. Mi magunk is úgy véljük, hogy a békeszerződés végrehajtása e tekintetben, tehát a **zsidóktól** (a magukat annak vallóktól vagy a mások által annak tekintetektől) **elvett vagyon maradtalan visszaadása vagy ahelyett a teljes kártalanítás gyakorlati okokból nem lehetséges.** Nemcsak azért, mert az egymást váltó rendszerek kormányai erre hol a politikai készség, hol a bátorság hibáztat. (Amúgy a világ össze és tekintetben szóba jöhető más kormányával egyetemben évtizedek óta tevőlegesen munkálkodtak azon, hogy egyrészt a fasiszták által elorzott vagyonnak végleg lába keljék, másrészt, hogy annak számonkérése is a lehetetlenség határát súrolja.) Még ha a zsidók számára bizonylatok, egyéb dokumentumok hiányában egyáltalán lehetséges volna is bizonyítani, hogy tőlük vagy szüleiktől melyik vagy milyen értékű jeggyűrűt, rádiót, komódot, zongorát, lakást, gyárat, birtokot vettek el, összességében az elvett vagyon nagysága miatt egyszerűen nincs miből teljes kártalanítást adni. Más kérdés, hogy a teljes kártalanítás és az amúgy agyalágyult gondolatmenetű kárpótlási törvények adta, mulatságosan snassz összegek igen messze állnak egymástól.

Ennek ellenére egy nem teljesen súlytalan nemzetközi szerződés (amely egy szersmind hatályos magyar törvény), minden elvett jószág visszaadásáról vagy teljes kártalanításról rendelkezik.

2. A békeszerződés 27. cikkelyének **2. bekezdése** a közösségi kártalanításról szól akként, hogy a némely **„sajnálatos események”** következtében **uratlanná vált jószágokat át kell ruházni** a „zaklatott” személyeket, szervezeteket vagy közösségeket Magyarországon **képviselő szervezetekre, s azokat** a javakat **egyrészt** e szervezetek és közösségek **életben maradt tagjainak támogatására, másrészt a közösség helyreállítására** kell fordítani.

A kormány a múlt év októberében bátorságot öntetett magába az Országgyűléssel, hogy csaknem fél évszázad múltán

nekifusson a békeszerződés teljesítésének, e végből hozzon létre közalapítványt, adjon neki valami vagyont, s annak mértékéről folytasson tárgyalásokat a magyarországi zsidóságot képviselő szervezetekkel, és terjessze az Országgyűlés elé a szükséges törvényjavaslatokat.

Az említett **országgyűlési határozati javaslat** (előterjesztő a külügyminiszter!) **szerint** a 93-as **alkotmánybírósági határozat** „rámutat arra, hogy a békeszerződés végrehajtására irányuló intézkedésnek **összhangban kell állnia az eddig megállapított kárpótlási törvények elvi alapjaival.** Ez annyit jelent, hogy a kárpótlás a nemzetgazdaság teherbíró képességét figyelembe véve a teljes vagyoni kárhoz képest részlegesen, és végrehajtását tekintve szakaszosan történhet, módját és mértékét illetően nem lehet más kárpótláshoz képest diszkriminatív.”*

Drága Külügyminiszter Úr! Diplomatikusan fogalmazva: **Ön nem mond igazat.** Az Alkotmánybíróság ugyanis e tekintetben **épp ellenkezőleg** döntött.

Arra is gondolhatunk persze, hogy a **kormánynak nem volt elegendő ideje** az eltelt négy évben **figyelmesen átolvasni az Alkotmánybíróság határozatát.** Az ugyanis, illetéktelenül értelmezve a békeszerződést, megállapította, hogy **„a II. kárpótlási törvény meghozatalával az állam az állampolgárok egyéni sérelmét illetően eleget tett a nemzetközi szerződésben és a hatályos törvényekben vállalt, de mindeztideig nem teljesített kötelezettségének.”** Ezt erősen vitatjuk. Mindazonáltal most tesznek figyelni! „**Más a helyzet azzal a kötelezettségvállalással, amely szerint a jogutódok nélküli egykori tulajdonosok igényeit az állam a sérelmet szenvedettek érdekképviseleteire ruházza át; továbbá ugyanezen szervezeteknek engedi át ama hagyatékokat, amelyek a fajüldöző törvényekkel érintett személyek halála folytán – más örökös hiányában – megszerzett vagy megszerz. A magyar állam nem teljesítette a békeszerződés 27. cikkelyének 2. pontjában meghatározott jogi személyek tekintetében őt terhelő kötelezettségeket.”**

„**Nem a zsidóság az egyetlen olyan népcsoport, amelyet az elmúlt évtizedek során Magyarországon faji, vallási vagy nemzetiségi okból üldöztek, és különböző joghátrányokkal sújtottak, de tagjainak tömeges megsemmisítése**

következtében **más népcsoportoknál súlyosabb** sérelmeket és veszteségeket szenvedett. **Ha tehát a magyar állam a zsidóság érdekképviseleti szervei tekintetében végrehajtja a párizsi békeszerződést, ez más, szintén üldözésnek kitétt népcsoportokhoz képest olyan megkülönböztetés, amely nem csupán nem ellentétes az alkotmány 70/A paragrafusában foglaltakkal, hanem éppen a korábbi hátrányos megkülönböztetés részbeni ellensúlyozását szolgálja.** Nincs logikai ellentmondás abban, hogy amíg az **Alkotmánybíróság a kárpótlás módját és mértékét illetően nem talált elegendő alkotmányos indokot** a zsidó származásuk vagy izraelita vallásuk miatt tulajdoni sérelmet szenvedett **természetes személyek előnyös megkülönböztetésére** a volt tulajdonosok más csoportjaihoz képest, addig a **zsidóság érdekképviseleti szerveinek kárpótlása tekintetében alkotmányosan megengedhetőnek minősíti az említett megkülönböztetést.**” (Magyarán, itt nem kísért a kárpótlási törvények, „lehetőleg semmit, de azt is lassan” szelleme!) „**Ennek az a magyarázata, hogy noha a kárpótlás a szervezetet illeti, azt – a békeszerződés rendelkezésének megfelelően – a szervezet az üldözött népcsoport életben maradt tagjainak és azok közösségeinek támogatására használja.** Adott esetben tehát a szervezet előnyös megkülönböztetése végeredményét tekintve azonos értékű a súlyos üldöztetést szenvedett népcsoport tagjainak előnyös megkülönböztetésével.”

2/a) A hosszú téli álomból felébredvén, 1997. március 4-én elfogadott **1997. évi X. törvény a békeszerződés 27. cikke 2. bekezdéséről** – tehát a tág értelemben vett közösségi kárpótlásról – szólva helyesen szögezi le, hogy **végrehajtásának „egyik eleme** a túlélő, rászorult idős emberek részére életjáradék juttatása”. Ez kétségkívül kicsiny, de történelmi léptékű, a még élő öregek sorsát illetően drámaian fontos lépés! Az már egy kicsit aggasztóbb, hogy a törvény szerint a békeszerződés illetén végrehajtása a kormány által létrehozott közalapítvány keretében történik. (A közösség helyreállítását szolgáló kártalanításról ez a most frissiben, kínjában fogant törvény, hál’ Istennek, nem szól!)

A jó egy hónappal később, április 10-én kelt kormányhatározat a „zsidó származású, vallású, sérelmet szenvedett

személyek után (!) a zsidó közösségek kárpótlása, a közösség életben maradt tagjai javára és érdekében" létrehozta a Magyarországi Zsidó Örökség Közalapítványt. Ennek határozata szerint **induló vagyongént** 4 milliárd Ft cimletértékű, életjáradékra váltható kárpótlási jegy, működési hozzájárulásként ez évre 30 millió Ft, néhány meg nem határozott ingatlan és csekély számú muzeális értéktárgy adatna át!

A kormány azonban **nem** a faji, vallási vagy más fasiszta szellemű zaklató rendszabállyal sújtott személyeket, szervezeteket vagy közösségeket Magyarországon **képviselő szervezeteken, hanem** egy általa kreált, s egyebek között a **kormány képviselőit is magában foglaló** közalapítványon keresztül szeretné a békeszerződést – az általa értelmezett módon és mértékben! – végrehajtani. Így, a történelemben nem először, a zsidó vagyon államosítása után sor kerül a **zsidóság részleges államosítására** is. A kormánynak semmi keresnivalója nincs a zsidó szervezetek között. A fene se akarja a kormánnyal együtt kiélni vallási vagy etnikai identitását! Tévedés ne essék, neheztelésünk nem a kormányt a közalapítványban képviselő személyekre vonatkozik, hiszen azok véletlenül megbecsülésre méltó, igaz emberek, pusztán a konstrukció elképesztő bomriúságától áll égnek a hajunk.

A **kormány** tehát **nem azt, nem annyit, nem arra a célra és nem annak** juttat, mint amit, amennyit, amelyen célból és akinek azt a békeszerződés elrendelte. (A többi stimmel.)

2/b) A békeszerződés **az életben maradtak támogatása** mellett a közösség helyreállítását, vagyis a **karitatív funkció mellett** a vagyon kollektív tulajdonba adásával a **közösséget helyreállító** funkció megvalósítását is szolgálja.

Közösségi kárpótlásra azonban egyáltalán nem kerül sor, annak elenére, hogy a „közösségi kárpótlás” kifejezést a különböző előkészítő tárgyalásokon és a sajtóban visszatérően használják.

A most frissiben hozott törvény a közösség tagjaként elszenvedett sérelmek „fejében” egyéni támogatásról rendelkezik, ám a közösség helyreállításáról nem tételik említés. Márpedig arra a békeszerződés előírásainak megfelelően sort kell keríteni. E tekintetben az Alkotmánybíróság a kártalanítás mértékét

és időbeliségét tekintve az egyéni kárpótláshoz képest – gavallérosan – jóval megengedőbb. A békeszerződésből pedig kifejezetten **a teljes és haladéktalan kártalanítás** következik. Más kérdés, hogy a szóban forgó vagyon irdatlan mértékét tekintve erre sem lehetőség, sem szükség nincsen. Ám a természetben **még fellelhető vagyontárgyak visszaadásának, vagy** ha az nem lehetséges a **kártalanítás mértékének és esedékességének korlátozására csak a magyarországi zsidóság legitim (hm!) módon kinyilvánított felhatalmazása alapján, a békeszerződés módosítása útján** van lehetőség. A legitimitás ez esetben csak azt jelentheti, hogy az érintettek körében valamiféle „népszavazást” kell tartani. (A békeszerződésből eredő **egyéni** tulajdoni, illetve kártalanítási **igények korlátozásáról** természetesen **nem lehet** többségi szavazással dönteni.)

Összegzésül: Azt gondoljuk tehát, hogy a párizsi békeszerződéssel ellentétesen sem a magyar Országgyűlés, sem az Alkotmánybíróság nem jogosult korlátozni sem az egyes személyek javában keletkezett károkért, sem a közösség tagjaként elszenvedett „zaklatásokért” adandó, sem a jószerivel megsemmisített közösség helyreállítását szolgáló kártérítés mértékét. Még arra tekintettel sem, hogy a teljes vagyon visszaadására gyakorlati okokból sem lehetőség, sem – ami a közösségi kártalanítást illeti – szükség nincsen. **A zsidóságnak, és nem másnak kell – részlegesen – lemondania** nemzetközi szerződésben és a hatályos magyar törvényekben meghatározott jogairól. Ennek alapján kerülhet sor arra, hogy a magyar állam kezdeményezze a nemzetközi szerződés módosítását. **A zsidóság kollektív tulajdonába adandó javaknak azonban elégségesnek kell lenni arra is, hogy a tág értelemben vett zsidó közösség** néhány alapvető funkció tekintetében úgyahogy **erőre kaphasson**. (Netán arra is, hogy – Seres László e lap hasábjain nemrégiben tett javaslatát alapul véve – más „fasiszta szellemű zaklató rendszabályokkal” sújtott népcsoportok, pl. cigányok, svábok támogatására is fusson.) Hogy miként képzeljük el a közösségi kárpótlást és annak megvalósítását, arra majd később kerítünk sort.

* A jogi szövegeket rövidítve és saját kiemelésünkkel közöljük.

Új zsidó iskola nyílik

„Isten nevében” jelentette be **Barruch Oberländer** rabbi, a lubavitsi haszid mozgalom magyarországi kiküldöttje a *Bet Menachem* iskola megalapítását. (A szintén általa alapított *Gan Menachem* óvoda már három éve működik.) Az új zsidó iskola, alapítójának közlése szerint a Radnóti Miklós Iskola tervét követi, ehhez csatlakoznak az angol nyelven oktató zsidó tantárgyak. Az 1997-98-as tanévben egyelőre az I. osztály indul el. Az alapítók ígérete szerint úszás, torna, számítógépes, művészeti és zenei oktatás, továbbá alacsony tandíj, zöldövezeti elhelyezés és iskolabusz teszi vonzóvá az iskolát a szülők és gyerekek számára.

A Budapester Klezmer Band műsorai

Májusban Hollandiában turnézott a *Budapester Klezmer Band*, június 12-én, 13-án és 14-én pedig naponta a Madách Színházban lép fel, ahol egyebek közt a *Hegedűs a háztetőn* c. musicalből ad elő részleteket. Sölem Aléchem történetét először Jerry Bock zenésítette meg, fölhasználva azt a több száz éves kelet-európai hangszeres zenét, mely a Budapester Klezmer Band repertoárja is egyben. A Madách Színház-beli előadás második részében az együttes új CD-lemezéről ad elő részleteket.

Diaszpóra (és) művészet

– a Budapesti Zsidó Múzeum és a Szombat konferenciája

Május 6-7-én került sor a márciusban megnyílt nagysikerű kiállítás-hoz kapcsolódó szimpóziumra, melyről részletes összefoglaló készült. Miután jelen számunk is csak 16 oldalon jelenik meg, a tudósítás közlését szeptemberre kell halasztanunk.

GADÓ JÁNOS

Zsidó iskolák Magyarországon

II. rész

Az alábbi írás egy kutatás összegzésének második része. A kutatás célja a magyarországi zsidó iskolák föltérképezése volt, szponzora a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Nemzeti és Etnikai Kisebbségek főosztálya.¹

Az 1989 után induló két új zsidó iskola illetve, az új életre kelő *Anna Frank Gimnázium* valóban a „sivatagi nemzedék” bajaival küszködtek: az alkotó ereje teljében lévő és magasan képzett középnemzedék a zsidó hagyományok terén jószerével teljesen tudatlan volt. A hagyományt a hitközség javarészt időskorú hívei és a kevés számú rabbi őrizte. Modern világi műveltség és hagyományos zsidó tudás nagyon kevés ember fejében kapcsolódott össze.

Az újonnan induló iskolák az erős zsidó tudat és a színvonalas közismereti oktatás egyesítéséhez nem találhattak működőképes hazai modellt. Az *Anna Frank Gimnázium*, mely elvileg e feladat jegyében működött volna, a Kádár-korszakban beindult kontraszelektációs mechanizmusok lefékezésével és megfordításával küszködött. Miután a hatvanas évekre a zsidó tudatú rétegek java része elhagyta az országot, a zsidó gimnázium egyre inkább kontraszelektált intézmény jellegét öltötte: a színvonalas oktatást szem előtt tartó tanárok, diákok nem törekedtek ide, az előregező tanári kar és az öntudatból vagy csupán jobb híján idejártó diákok (akik zsidóként itt mindenképpen helyet kaphattak) együtteséből nem alakult ki jó csapat. Az *Anna Frank Gimnázium* legrosszabb éveiben afféle lerakatként működött, és e jellegén a valóban zsidó elkötelezettségű kisebbség sem tudott változtatni. A zsidóság oktatása ugyanakkor a két háború közötti hittan gépies továbbvitelén alapult. Ezért ez az intézmény nem kínált vonzó modellt a másik két iskola alapítóinak.

Nem csak ezért kerestek azonban más utakat az alternatív zsidó iskolák alapítói. Filozófiájuk is radikálisan eltért a már működő gimnáziumétól. A Wesselényi utcai *Mszoret Avot Amerikai Alapítványi Iskola*, a külföldön (főként Izraelben és Amerikában, a zsidóság jelenkori két nagy központjában) élő ortodox zsidóság kezdeményezése nyomán jött létre. E réteg, amely megőrizte a zsidóság „nagy narratíváját”, öntörvényű rendszerét, ezt az ideológiát kívánta a túlnyomórészt asszimilált és vallási téren jóformán teljesen tudatlan magyarországi zsidó fiatal-ságba plántálni. E felfogás meglehetősen dichotóm: siker az, ha a fiatal elfogadja az ortodox felfogást (hívei szerint a zsidóság egyetlen hiteles alternatíváját), és ebbe a közösségbe lép be, minden más kimenetel kudarcnak tekintendő. A magyar közismereti tárgyak e felfogás szerint másodlagosak.

A *Lauder Javne Zsidó Közösségi Iskola* az asszimilációból visszautakat kereső középnemzedék „terméke” volt. Az e rétegből kiemelkedő intellektuális elit jellemzője a magas képzettség, a modern társadalom dolgaiban való jártasság és morális igényesség volt. Zsidó hagyomány dolgában viszont járatlanok voltak, azonosság-tudatuk sokkal inkább érzelmi indítatású volt, nem a konkrét tudáson, a hagyományok ismeretén alapult. Megfelelő felkészültséggel és határozott elképzelésekkel rendelkeztek a közismereti tárgyak oktatásáról és a demokratikus szellemiség kialakításáról, de a zsidó neveléssel kapcsolatban nem lehetett az előbbiekhöz mérhető tapasztalatuk. A *Lauder*-iskola alapítóinak szellemisége így sok tekintetben épp ellentétes volt az ortodox iskoláéval.²

Az indulás (vagy újrakezdés) lelkes pillanatai után hamarosan gyakorlati problémákkal kellett megbirkózni. A Magyarországon jórészt kipusztult zsidó tudást külföldről kellett „importálni”, a külföldi felfogás és a magyarországi gyakorlat azonban nemigen illeszkedett egymáshoz.

I. Zsidó tantárgyak oktatása

Általános gondok

A Kádár-korszakban hitelét veszített „magyar zsidóság” fikció, amely a templomi vallásgyakorláson és néhány intézmény fenntartásán túl mást nem jelentett, nem volt versenyképes a külföldről „importált” zsidó ideológiákkal szemben, amelyek (főleg a cionizmus és az ultraortodoxia) a zsidóság múltjának és jövőjének magyarázatát, sorsa titkos rugóinak ismeretét hangoztatták, tehát a „nagy narratíva” letéteményeseinek tüntették föl magukat. Ezen ideológiák (illetve a belőlük materializálódott intézmények) küldöttei, a magabiztos *slichok* – többnyire magyar nyelvterületről elszármazottak vagy azok gyerekei – így gyakran kioktató felsőbb-séggel léptek föl a gyenge legitimitációjú magyar zsidósággal szemben. Lenézésüket erősítette az a tény is, hogy élet-erős, virágzó közösségeket tudhattak maguk mögött, ami a magyar zsidóságról nem volt elmondható. Mindezek mellett, 1945 után elszakadva Magyarországtól szinte érintetlenül őrizték a soá okozta sérelmeket, amit viszont a magyar köztudatban 1989 előtt igen visszafogottan kezeltek. Így értetlenül és nem egyszer indulattal nézték az itthoni zsidók jó viszonyát a magyar társadalomhoz. Mindebből fakadó türelmetlenségük a hazai zsidók körében nem egyszer keltett visszatetszést.

A modern világtól elzárkózni nem kívánó zsidó iskolák másik általános gondja – nemcsak Magyarországon, hanem világszerte – az, hogy a mai értékrend szerint mindenek fölött álló karrierhez nem (illetve csak egy egészen szűk szférában) szükségeltetik zsidó tudás. Így például a modern héber nyelv esetében nem működik olyan erős társadalmi presszió, mint amely az angol nyelv elsajátítását kikényszeríti. A vallástan vagy judaisztika elnevezésű diszciplínák nem találhatók meg az egyetemi felvételi tárgyak között, ellentétben a matematikával, történelemmel, ami jelentős motiváló tényező a továbbtanulni szándékozók körében – márpedig a gimnáziumi tanulók többsége ebbe a

¹ E sorok írója köszönetet mond a három iskola igazgatójának, egykori és mai tanárainak, munkatársainak és diákjainak a tanulmány megírásához nyújtott sokoldalú támogatásért.

kategóriába tartozik. Eképp állandóan fenyeget az a tendencia, hogy a továbbtanulásra orientált gyerekek értékrendjében a zsidó tantárgyak hátraszorulnak a könnyebb fajsúlyú diszciplinák (ének, rajz) közé. Külön súlyosbító tényező Magyarországon, hogy a zsidóság oktatásának (csakúgy, mint megélésének) közösségi konszenzus által szentesített intézményes normái is jórészt kipusztultak. A még megmaradt egyetlen hagyomány, a *talmud tórák* informális stílusa nehezen plántálható át a jóval nagyobb formalizáltságot megkívánó iskolai oktatásba. E tárgyak oktatására hárul tehát az az aránytalanul súlyos feladat, hogy a héber nyelv, a zsidó hagyomány, vallás társadalmi fontosságának hiányát saját személyes odaadásukkal ellensúlyozzák.

Különbözők találkozásai

Két világ találkozásának ellentmondásai legélesebben az ortodox *Amerikai Alapítványi Iskola* esetében mutatkoztak meg. A szigorú felfogású ortodoxia, melynek képviselői az iskola szellemiségét meghatározzák, szerte a világon a modern életformától való elzárkózással válaszolnak azokra az egyre növekvő feszültségekre, amelyek szigorú értékrendjük és a modern világ partatlan szabadságának találkozásából keletkeznek. A kóser étkezés, a száz évvel ezelőtti felfogásnak megfelelő öltözködés, a serdülő fiatalok szigorú elkülönítése, a modern világ gyakran kétes tartalmú pluralizmusának elutasítása annak érdekében, hogy a szent hagyomány elsajátítását semmi se zavarja – mindez olyan feladat, amelyet legeredményesebben egy belülről épített gettóban lehet megvalósítani. A két világ értékrendje oly sok ponton ütközik, hogy integrációjuk igen nehezen képzelhető el.

A külföldről érkezett ortodox tanítók e szellemiséget kívánták az iskola falain belül meghonosítani, ám a diákok és a magyarországi tanárok életük másik felét természetesen az iskola falain kívül töltötték, és soha nem volt szándékuk a gettóba zárkózás.

Az 1990-ben induló iskola „hagyományörzöként” hirdette magát az érdeklődő szülők előtt, akiket megnyugtattak: a gyerekeknek nem kell az ortodox életmód szerint élni. „Menet közben” derült ki, hogy az iskola fenntartói igenis egyre inkább elvárják az ennek megfelelő viselkedést.³ A hagyományöntörvényű rendszerében élő ortodo-

xia Magyarországra delegált képviselői természetesnek tartották, hogy itt is megkövetelik az ősi törvény, a halacha szerinti életmódot. Az általuk importált világmagyarázat és az ebből levezetett aprólékos cselekvési rendszer viszont idegenkedést és ellenszenvet váltott ki sok magyarországi tanárból és szülőből, akik éppen egy másik világmagyarázat, a szocializmus illegitimmé válásának korszakában nőttek föl. E két külön világ találkozása szükségszerűen vezetett komoly konfliktusokhoz.

Ami az egyik oldalon magától értetődő, az a másik fél számára jobb esetben szokatlan rituálé, rosszabb esetben képmutatás. A hosszú szoknya megkövetelése (amelyet a lányok a farmemadrágyjukra húznak föl), a kóser étkezés fenntartása (miközben a gyerekek iskola után a McDonald's-ban egészítik ki az ebédet) értelmetlen, álságos magatartás a hagyományt nem ismerőknek, viszont nyilvánvaló minimális követelmény egy ortodox zsidó számára. A tradíció zárt közegéből érkező izraeli vagy amerikai oktatók megbotránkozva tapasztalhatták, milyen kihívóan veszik semmibe magyarországi kollégáik a szent hagyomány legelemibb követelményeit, amelyek viszont a túloldaltól nézve racionálisan semmivel nem igazolható rituáléknak tűntek.

A két külön világ egymást gyakran kizáró értékrendje a kezdeti időszakban még az elemi kommunikációt is megnehezítette. (Túl a tényleges nyelvi nehézségeken, amit a külföldről érkezett vallásos oktatók többnyire gyenge magyartudása okozott.) Egy konkrét kérdésre vagy problémára (pl. a magyarul nem vagy gyengén beszélő vallásánár óráit nem tudják követni a gyerekek) Talmud-idézetrel válaszolni: a hagyomány világában ez helyes és tiszteletreméltó viselkedés, a racionális XX. századi felfogás szerint viszont olcsó kibúvó. A meg nem értés így gyakran a jóhiszeműséget is aláásta, hiszen mindkét fél a másik elemi normáit vette semmibe – többnyire anélkül, hogy ennek tudatában lett volna.

Az értékrendek ütközése vezetett végül kis híján robbanáshoz. Az iskola vallási vezetése a halacha által előírt zsidó származáshoz kívánta kötni az iskolába járást, és ennek értelmében származást bizonyító okiratokat kért egyes diákoktól. A származás papírokkal való bizonyítása viszont a fajüldözés rémképét idézte föl a magyarorszá-

gi oktatókban, akiknek politikai szocializációjában a zsidóság fogalma mindegyelőre az antiszemitizmus és az üldöztetések képéhez kapcsolódik. Az ortodoxia részéről magától értetődő követelmény a magyarországi tanároknál mélyreható felháborodást keltett. A számos korábbi konfliktustól kiélezett helyzetben ez a lépés végül 1992-ben a tanárok sztrájkjához vezetett: az iskolában egy napig szünetelt az oktatás⁴. A feszültségek a magyar oktatói kar jelentős részének távozásához, a külföldi válásos vezetés többszöri kicserélődéséhez vezettek. Nemkülönböztetve a diákoknak az a része, amely (illetve amelynek szülei) elégedetlenek voltak a vallásos nevelés nagy súlyával, nem kértek a konfliktusokból fakadó feszültségekből, szervezeten kívülről, ami nyomot hagyott az oktatás színvonalán is.

Az iskola magára találásának nehéz folyamatát szemlélteti az alábbi táblázat, amely a tanulók összlétszámának évenkénti változását mutatja.

tanév	létszám
1990/91	487
1991/92	517
1992/93	425
1993/94	382
1994/95 ⁵	386
1995/96	335
1996/97	267

A konfliktusok végül az idő előrehaladtával enyhültek. A két fél jobban egymáshoz csiszolódott, kompromisszumra inkább hajlamos emberek váltották fel az elveket keményen számon kérő régieket: a „magyar” fél jobban megismerkedett a hagyománnyal, a külföldi vallási vezetés pedig megtanulta ezt (elvi engedményt nem téve) a körülményekhez igazítani. Az iskolába újonnan érkező diákokat vagy pedagógust ma már nem érhetik akkora meglepetések, mint elődeiket a hőskorszakban. Ám az iskola még kitaposatlan úton halad, a két világ inkább egymás mellett él, mint alkotó szintézisben. A hagyományokat nem vagy gyengén ismerő közegben élő gyerekek számára az egyértelmű zsidó elkötelezettséget megkívánó szellemiség túl „erős”, nemegyszer szélsőséges reakciókat vált ki: a zsidósághoz való viszonyuk gyakran ellentmondásos, szélsőségesen elutasító vagy azonosuló – esetleg egyazon gyereknél követi egymást a két fázis. Hi-

szen a vallásos oktatók által erősen pártolt ortodox életmód az ehhez nem szokott, lelkiileg és technikailag egyaránt felkészületlen családokban komoly feszültségeket válthat ki, súlyos pszichés terhelést jelent. Eképp a gyerek éppen az ellenkezőjét élheti meg ama harmóniának, amire vágyva az ortodoxiához csatlakozott.⁶

*

A hitközség által fenntartott *Anna Frank Gimnázium* a zsidó oktatás terén más hagyományokat követ. Vezetői, akik a hazai körülmények között szocializálódtak, nem kívánnak meg a mai kor normáitól olyannyira eltérő magatartásformákat pl. az öltözködésben vagy a nemek elválasztásában. A zsidóság oktatásának fő gondját itt éppen a gépiessé vált hagyományok jelentik. A Hitközség, a gimnázium fenntartója tetszhalott állapotából 1990 után ébredt fel, energiájából egyletőre lepusztult intézményrendszerének rendbehozatalára futja, elvi célokat megfogalmazni nem tud. Így gépiesen folytatja az 1989 előtti korból hozott hagyományt: a neológ zsidóság templomi vallásgyakorlatát és szociális tevékenységét anélkül, hogy a modern világ által feltett kérdésekre, a mai magyarországi zsidóság gondjaira a napi problémakezelésen túl reflektálna.

Nagyrészt igaz ez a gimnáziumban vallásoktatást folytató rabbikra is, akik többségükben úgyszintén a népi demokrácia korszakában estek át a politikai szocializáción, amikor a zsidóság szűkített újratemlése folyt, amikor az Egyháziügyi Hivatal a legkevésbé sem nézte jó szemmel, ha a rabbi a minimális vallásgyakorlason túl esetleg közösséget akartak kovácsolni a hívekből, ne adj isten még új hívek megnyerésével próbálkoztak. (Aki e helyzet ellen lázadozott, az egyhamar az intézményrendszeren kívül találta magát.). A passzivitásba kényszerített és ebbe belemerevedett lelkipásztorokból így természetesen nehezen lehetett karizmatikus egyéniség. A hitoktatás gépies: a Biblia, a zsidó liturgia és az ünnepek adják a gerincét. Hiányzik a gyerekeket magával ragadó lendület, a mozgatóerő, ami a növendékek számára mindezt fontossá teszi, ami elhítheti velük, hogy mindezt a mai világban is érdemes tudni. Tovább nehezíti a helyzetet, hogy a kevés rabbi mind sokfelé van elkötelezve, ami az iskolai hitoktatás volumenére is kihat. Ha mindez egybeesik a ta-

nulók fent leírt motiválatlanságával, az súlyos gondokat eredményez a zsidó oktatás hatékonyságában.

*

A *Lauder iskola*, az asszimilációból visszafelé törekvő, zsidó középnevelő „terméke”. E nemzedék toleranciát pártoló és kényszerrelvető felfogása jegyében a zsidóságot a távolságtartó „judaisztika” címszó alatt tanítják. (E terminus technicus zsidó hagyományt és történelmet jelent.) Az emögött rejlő filozófia lényege, hogy a hagyományt csupán ismerni, nem pedig hinni és gyakorolni kell (noha persze utóbbinak sincsenek akadályai); a kötelezővé tétel csak elidegenítené a gyerekeket. Mivel azonban a hagyományt éppen ez a nemzedék nem ismeri (illetve első képviselői éppen most sajátítják-sajátították el), hiányoznak a továbbadás közösség által hitelesített tradíciói, amelyek az előző két esetben jól-rosszul mégiscsak működnek. A közösségnek így saját hajánál fogva kellene kihúznia magát a tudatlanság (és gyakran a motiválatlanság) állapotából. A magyar nyelvtől, matematikától eltérően a zsidó hagyomány világi oktatásának nincs semmiféle kialakult, bejáratott metodikája, így nagyon sok múlik az oktatón, egyéni elszánásán, hitén. A gimnáziumi tagozat judaisztika oktatói a közelmúltig egyénileg kidolgozott tanmenet szerint oktattak (az e hónapban befejeződő tanévben már egységes tanmenetre támaszkodhattak az egyébként jelentős autonómiát élvező tanárok).

A toleráns felfogásból következőleg az iskola vezetése természetesen az ide jelentkező tanárok illetve tanulók zsidó voltáról sem faggatózik (lásd az ortodox iskola intő példáját). Ennél fogva számos nem zsidó diák (és még több tanár) is jelentkezik ide. A zsidó iskola iránti illetén rokonszenv természetesen örömteli dolog, noha ezeket a gyerekeket szüleik többségükben nem annyira a zsidóság iránti odaadásból és tudásvágyból íratják ide, hanem az iskola toleráns, demokratikus hírének hatására – esetleg kisebbségi szolidaritásból, mint ahogy az iskolába járó görög gyerekek esete példázza. (Kivételt képeznek egy-két zsidószerető protestáns kis-közösség – elsősorban a Hit Gyülekezete – tagjai, akiknél a zsidóság iránti rokonszenv a fő hajtóerő.) A fenti tendencia következménye azonban az, hogy az esetek egy részében a nem zsidó gyerekek érhető módon csekély vonzódást

tanúsítanak a judaika témája iránt, ami hatással van az egész légkörre. (Ugyanakkor ennek ellenkezőjére, a „túlkompenzációból” következő eminens teljesítményre is akad példa.) A motivációhiányt nem ellensúlyozza kellőképpen a zsidó gyerekek tudásvágya sem, hiszen érdeklődést már csak valamilyen fokú tudás megléte válthat ki. Ilyen körülmények között nem annyira a közösségi szellem, mint inkább az otthonról hozott motiváció teheti fogékonyvá a gyereket a zsidóság iránt.

Ahol az érdeklődés hiányzik, ott a formalizált megoldások időnként segítenek. Szukkot ünnepén a judaisztikaórát sátorban hallgatják meg a tanulók; Pészachkor a hagyomány előírta módon maceszt sütnék; Tubi Svát ünnepén fát ültetnek; péntek délután gyertyát gyújtanak. E bensőséges pillanatok azonban megmaradnak „hivatalos” keretek között: a tanórája szerint ünnepelő osztály vesz részt az eseményen. Így a gimnáziumi tagozat számára közösen tartott péntek esti gyertyagyújtáson is csekély a spontán érdeklődés, kevés diák és még kevesebb tanár tartja szükségesnek, hogy az aktuson jelen legyen. (Az elemi tagozat diákjai az osztályban gyújtanak gyertyát.) A továbbképzési lehetőségek iránt érdeklődő tanárok körében is egyértelműek a preferenciák: az angol és a számítástechnika messze megelőzi a zsidó tárgyakat. Nem járhatunk nagyon messze az igazságtól, ha úgy véljük: ezek az arányok a diákok motivátságára is igazak lehetnek.

A héber nyelv és a judaisztika a *Lauder* iskolában nem kötelező érettségi tárgyak. Előbbiből az idén egy gyerek sem érettségizik, az utóbbit heten választották. A mintegy háromszáz középiskolásból tízen járnak rendszeresen az iskola zsinagógájába. (A másik két iskolában kötelező hetente egyszer az istentiszteleten megjelenni.)

Zsidó nevelés dolgában a világi szellemiségű *Lauder* iskola még valamiben különbözik a másik kettőtől: a vallásos iskolák egy kiterjedt intézményrendszerbe szöve működnek: az *Anna Frank Gimnáziumot* a magyarországi vallásos zsidóság legerősebb szervezete, a *Budapesti Zsidó Hitközség* tartja fenn, a *Amerikai Alapítványi Iskolát* pedig az egykor fő patronáló, *Reichmann* családhoz közelálló ortodox, illetve a *Budapesti Autonóm Ortodox Hitközség*. A két gimnázium szellemisége te-

hát determináltabb, mint a függetlenségét őrző Lauder iskoláé, ahol ezért az itt oktatott zsidóság jellege is könnyebben változhat még. A nagyobb beágyazottság ugyanakkor esélyt ad arra is, hogy a vallásos iskolák diákjai a zsidó közeg informális csatornáin keresztül (pl. a kötelező istentiszteleteken, ünnepeken) is tájékozódjanak, éljék a zsidóságot. Az ortodox iskola rendelkezik a legkiterjedtebb kapcsolathálózattal, melyen át a gyerekek érintkezésbe kerülhetnek a világ nagy zsidó centrumaival, ahol a zsidó tudást komolyan veszik. Az iskola fenntartói maguk is napi kapcsolatban vannak ezzel a centrummal, így a diákok felé árad az ennek fontosságába vetett hit. (Az intenzív élményen túl persze nem mellékes, hogy vajon mindez pozitív vagy negatív előjellel rögzül a gyerekekben.) Az e tekintetben periférikusabb, nem annyira beágyazott Lauder iskola diákjainak, tanárainak erre kevesebb esélye nyílik.⁷

*

A zsidó hagyományok kipusztulása, a negyvenéves „sivatagi vándorlás” súlyosan megnehezíti a hagyományok oktatását: az „ugart kell feltömi”, hogy a hazai gyakorlatban használható módszerek szülessenek. Ez igen nehéz feladat, aminek legegységesebb jele, hogy a zsidó tárgyakat oktató gárda mindhárom iskolában többször cserélődött már: a kezdetektől ott tanítók – ha vannak – a kisebbséget alkotják. A problémákra utal az is, hogy nem készült még közös tankönyv a három iskola számára – eltérő szellemiségük ezt nem is igen tenné lehetővé.

II. Közismereti tárgyak oktatása

A közismereti oktatás hatékonyságát illusztrálják azok a táblázatok, amelyek a *Köznevelés* című lap tavaszi számaiban látnak napvilágot.⁸ E táblázatok a középiskolák (külön a gimnáziumok, szakközépiskolák és az ún. „vegyes középiskolák”) rangsorrendjét mutatják három szempont szerint. Ezek: a hazai felsőoktatásba felvettek aránya, a nyelvvizsgálókkal rendelkezők aránya és a tanulmányi versenyeken elért eredmények. (Utóbbiak még csak részben látnak napvilágot, így ezzel a továbbiakban nem foglalkozunk.) A rangsorrend az elmúlt öt év átlagolt adatain alapul, egyes véletlenszerű jelenségek hatását kiküszöbölendő.⁹

A felvételi statisztikák az adott évben a felsőoktatásba felvettek számát viszonyítják az összes érettségizett számához. Az elmúlt öt év átlagolt adatai szerint az Anna Frank Gimnázium a 216 magyarországi gimnázium sorrendjében a 208-211 helyen található. (1996-ban 52 érettségizett közül 11 tett sikeres felvételi vizsgát, ami már valamelyes előbbrelépést jelent a 192. helyre.)

Az Amerikai Alapítványi Iskola 58 érettségizettje közül az 1995-ös évben 7-en tettek sikeres felvételi vizsgát¹⁰, 1996-ban pedig a 60-ból 27 járt sikerrel. A két év átlaga a 148-154. helyre kvalifikálná az Amerikai Alapítványi Iskolát.

A Lauder Javne Zsidó Közösségi Iskolában 1996-ban 38-an érettségiztek, közülük 22 jutott be hazai felsőoktatási intézménybe¹¹. Ez 58 százalékos arány, amellyel a 30. helyet érdemli el az intézmény.

A fenti statisztikákban azonban nem szerepelnek azok a diákok, akik valamely egyházi felsőoktatási intézménybe vagy külföldi egyetemre nyertek felvételt. Ez jelentősen megváltoztathatja a képet, hiszen a zsidó iskolák mindkét kategóriában erősen érintettek: helyezésükbe így nem számítják bele a *Rabbi-képző Intézet Pedagógiumára* fölvetett, valamint az Izraelben továbbtanuló diákokat. A Lauder iskola említett évfolyamában öt ilyen diák található. Mindez persze nem csak a zsidó iskolák helyezését változtatná meg: okkal feltételezhetjük, hogy a felvételi statisztikákban igen előkelő helyen szereplő keresztény egyházi gimnáziumok diákjai közül is számosan tanulnak tovább egyházi intézményekben. Bizonytalán sok más gimnáziumból is indulnak diákok külföldi egyetemre. Mindazonáltal egyértelmű, hogy a zsidó iskolák a fenti két kategóriában az átlagnál erősebben érintettek. Így például a most véget ért tanévben a 267 fős összlétszámú Amerikai Alapítványi Iskola 24 diákja tanul külföldi gimnáziumban (döntő többségük Izraelben és az Egyesült Államokban), közülük többen feltehetőleg érettségizni és felvételizni is ott fognak.

Tovább árnyalja a képet, hogy az Amerikai Alapítványi Iskola 1996-ban sikerrel felvételizett 27 diákjából 14 a *Modern Üzleti Tudományok Főiskoláján* tanulhat tovább. E tatabányai főiskola budapesti tagozatát éppen az ortodox tanintézmény vallási vezetői hozták létre, hogy itthoni továbbtanulási lehetőséget biztosítsanak mindazoknak, akik nem eléggé felkészültek a közismereti tárgyakból, így más egyetemen, főiskolán csekély eséllyel vágnának neki a felvételi vizsgának. Amint a felvételi arányszámban mutatkozó nagy ugrás mutatja, ezáltal a hazai továbbtanulást preferálók számára megszűnt az Amerikai Alapítványi Iskola „zsákutca” jellege, és még arra is nyílt esély, hogy az e főiskolán továbbtanulók a zsidó intézmények közelében maradjanak.

A nyelvvizsgálókkal rendelkezők számát a *Köznevelés* statisztikája nem az összes érettségizett, hanem a felvételi-re jelentkezők százalékában adja meg.¹² Eszerint az Anna Frank Gimnázium a rangsorban a 116. helyet foglalja el 36 százalékos aránnyal.

Az Amerikai Alapítványi Iskola 1996-ban az igen meglepő 104 százalékos arányt produkálta¹³, mely szám az első helyre jogosította volna az iskolát a gimnáziumok között az adott esztendőben.

A Lauder iskola 29 felvételizőjéből az 1996-os esztendőben 16-an rendelkeztek nyelvvizsgálóval (közülük három diák két nyelvvizsgálóval), ami 66 százalékos arányt és a rangsorban a 42. helyet jelenti.¹⁴

*

A meglehetősen szélsőségesen ingadozó adatokból sejlik, hogy itt valóban csak hosszabb távú trendeket célszerű értékelni, a statisztikai adatok inkább valamilyen durva becslést szolgálnak. A kevesebb mint tíz éves múltra visszatekintő iskoláknál még sok a változás, nem alakult ki „bejárattott üzemenet”. Annyi azonban még a fentiekből is világosan kiténik, hogy nyelvtudás terén az iskolák (főleg a két vallásos iskola) erősen fölülmúlják saját átlagteljesítményüket. Ez egyrészt nyilvánvalóan családi örökség – a mobil zsidóság számára mindig fontos volt a nyelvtudás. Másrészt azonban ez az iskola által nyújtott útravaló. A Lauder iskola esetében nyelvtudás és egyetemi felvételi között nem olyan szembeötlő az eltérés, mint az Amerikai Alapítványi Iskolánál. Előbbinél a nyelvtudás az általános műveltség fontos eleme, de attól nem válik el élesen. Utóbbinál nyilvánvalóan az iskola alapítóinak preferenciái tükröződnek: az angol és a héber nyelv kulcsfontosságú, (noha a nyelvvizsgálók döntő többsége mindhárom iskolában angol nyelvből születik) mert a zsidó világban a gyerek ezek segítségével boldogul. Ez magyarázza az idegen nyelvek közis-

mereti tárgyakat messze meghaladó fontosságát.

A fenti statisztikák készítői maguk is hangsúlyozzák, hogy adataik csupán egyfajta szempontrendszer tükröznek: a társadalmi értékrend szerint legnagyobb presztízsű diplomát. Csakhogy az asszimiláns hajlamú magyar zsidóság számára éppen ez – az egyetemi továbbtanulás – volt központi jelentőségű a modern kor kezdete óta. E statisztika tehát semmit nem mond el például az ortodox iskola közösségteremtő erejéről, a zsidóságot fenntartó szelleméről, de azt sejteti, hogy irányultsága sok tekintetben eltér a Magyarországon megszokottól. Az iskolát alapító közönség a diákokat a zsidó világ centrumai felé orientálja, értékrendjében ez áll az első helyen. Ezt tükrözi a külföldi utazásokban, tanulmányi lehetőségekben részesülő diákok nagy száma is. Az Amerikai Alapítványi Iskola mellett létesített főiskolai tagozat inkább a két eltérő értékrend közötti józan kompromisszum eredménye: ne idegenkedjen az ortodox iskolától az sem, aki – a hazai zsidóság hagyománya szerint – a magyarországi stúdiumokat részesíti előnyben. Aki e „házi” főiskolára megy, az még zsidó tárgyakat is tanulhat. E főiskolai tagozat vonzereje nő a másik két zsidó iskolában is: az 1996-os évben a Lauder iskolából három, az Anna Frank Gimnáziumból pedig négy diák folytatta itt tanulmányait. (utóbbiból tízen felvételiztek).

Szembeütők a közismereti tárgyak és a zsidó curriculum ellentétes arányai a két újonnan induló zsidó iskolánál. A Lauder iskolában az előbbi, az Amerikai Alapítványi Iskolánál az utóbbi a domináns. Hét évvel ezelőtt, az indulásánál sokak számára még nem volt világos, milyen radikálisan eltér a szellemiségük.¹⁵ Az ortodox iskola alapítói nemzetközi érettségit ígértek, és csupán a „hagyományörzőnek” tüntették föl iskolájukat, ami nem állt távol a Lauder iskola által vállalt elvektől sem (ők is őrizni akarták a hagyományt). A kezdettől fogva hangoztatott feltételek (kóser étkezés, lányok részére kötelező szoknya) még elfogadhatónak tündek, esetleg egy kis egzotikus ízt kölcsönöztek az iskolának. A szülők még nem voltak tudatában azoknak a radikális követelményeknek, melyeket az iskola alapítói a későbbiekben támasztottak. Ezért az indulás évében a két zsidó iskola diákjainak háttere nem tért el je-

lentősen. Mindkét iskolába sok szülőlt csaltak naiv elvárások: hogy a zsidó iskolának hagyományosan jónak kell lenni; hogy itt a gyerek végre nyugodtan lehet zsidó, nem fogják emiatt bántani; hogy e minden bizonnyal türelmes közegben a deviánsabb gyerekek is „megélnék”, stb. Az Amerikai Alapítványi Iskolában igen vonzóznak bizonyult a nemzetközi érettségi később alaptalanul bizonyult ígérete is. Mindkét iskolára jellemző volt a nagyon nyitott szellemiség, a kísérletező, vállalkozó kedv. (Az ortodox iskola esetében ez persze csak a diákok és a magyarországi tanárok egy részére volt jellemző.) Különösen az utóbbi iskolában roppant heterogén „csapat” jött össze, mind a diákok, mind a tanárok között. A kiemelkedően kreatív emberek jelenléte rövid ideig nagyon izgalmas szellemi közeg megteremtésének ígéretét hordozta, bizonyos területeken kiemelkedő tanulmányi teljesítménnyel. Az igen eltérő képességű és elvárású emberek, a külföldről jött oktatók helyismeretének szinte teljes hiánya, az értékrendek radikális eltérése, a kommunikáció lebénulása azonban valósággal szétrobbantották az iskolát. A nagyfokú konformitás követelményét megértve a kreatív, lázadó tanárok többsége távozott. (Jellemző, hogy ezek között sok volt a zsidó tanár.) A helyükre gyakran olyan nem zsidó pedagógusok jöttek, akik – a közegét nem ismerve – kezdetől tudomásul vették az iskola honi viszonyoktól erősen eltérő értékrendjét. (A zsidó iskola egyik nagy paradoxona ez.) Így már nem volt akadály annak, hogy érvényesüljön a fenntartó ortodoxia határozott kívánsága, a zsidó tárgyak jelentős súlya az iskola tanrendjében. Négy ilyen tárgy szerepel az órarendben: *Biblia, vallástan, zsidó történelem, héber nyelv*. Mivel a kötelező közismereti tárgyakat természetesen nem lehet a nemzeti alaptantervben előírt minimum alá csökkenteni, a diákok emellett tanulják a zsidó curriculumot. Mindez a tanítási idő megnövekedését, délutánba nyúlását eredményezi, amelyet sok szülő már kezdettől kifogásolt. (Ez persze szintén a „két világ” eltérő hagyományaiból következik: az ortodoxia premodern jesiváiban az egész napos tanulás megszokott dolog; a modern kor által feltalált sport, testkultúra, kikapcsolódás itt nem játszik olyan komoly szerepet.) A más iskoláktól eltérő preferenciák, a diákokat

megterhelő tanítás a közismereti tárgyak oktatására is kihat. Ez mutatkozik meg az egyelőre szerény tanulmányi teljesítményekben.

A Lauder iskolában az elmúlt évek folyamán szintén kicserélődött a tanári kar jelentős része, és a diákok körében is magas volt a fluktuáció (elsősorban a gimnáziumi tagozaton). A problémák itt sem voltak csekélyek, ám ezek nem olyan súlyos ideológiai konfliktusok mentén robbantak ki, mint az ortodox iskola esetében. Inkább az induláskor meghirdetett nemes elvek kezdtek ütközni egymással. Porosz fegyelem helyett demokratikus együttműködés és partneri viszony a diákokkal; sokszínűség a tantárgyak terén; „versenyistálló” helyett stresszmentes tanulás; a szociális szempontok figyelembevétele; a problémás (dyslexiás, nehezen beilleszkedő) gyerekek türelmes kezelése; jó közösségi szellem; magas tanulmányi színvonal: ezen elvek egymás mellett mind nem tarthatóak. A demokratikus együttműködést (melynek egyik példája, hogy diákok és tanárok többségükben tegeződnek) a másképp szocializált gyerekek a tanárok gyengeségének tekintették, aminek nagyfokú figyelmetlenség lett a következménye. (Ez inkább a gimnáziumra volt jellemző, mivel az elemi tagozaton a más iskolában még nem szocializált gyerekek jobban megtanulták a demokratikus együttműködést.) Az iskola vezetése ezért a liberális szellemet már nem hangsúlyozza. A stresszmentes tanulás, melynek jegyében az elemi tagozaton még a hagyományos iskolai osztályzást is megszüntették, valóban hozzájárult a jó közösségi légkör kialakulásához, ám ez az elv ütközik a versenyszellemmel, ami az egyetemi felvételi időszakhoz közeledve kérelmetlenül megmutatkozik. A toleráns iskola hírére ideérkező „nehéz gyerekek” meglehet, hogy valóban jobban érzik magukat, mint másutt, és beilleszkedtek a közösségbe, de a nekik szükséges, az átlagtól eltérő és jóval időigényesebb pedagógia a „normális” gyerekek előmenetelét hátráltatja. A szociális szempontok megértő kezelése azt eredményezte, hogy az alapítványi hozzájárulással (alapítványi iskola tandíjat nem szedhet) sokan adósak maradtak, és nem mindig a valóban rászorulóknak közül. A vezetés ezért most „bekeményített”, megköveteli a hozzájárulást, ami viszonyt súlyosan érint egyes valóban rá-

	Anna Frank Gimnázium ¹⁷	Lauder Javne Közösségi Iskola ¹⁸			Amerikai Alapítvány Iskola ²¹		
		elemi	gimnázium	összesen ¹⁹	elemi	gimnázium	összesen
1990-91	30	50	56	53	54	²⁰	54
1991-92	36	52	56	54	45	50	47
1992-1993	41	51	51	51	34	64	43
1993-1994	48	48	51	50	28	54	37
1994-1995	49	44	50	47	25	52	34
1995-1996	26	43	45	44	23	50	32
1996-1997	25	48	48	48	19	30	23

szorulókat. (Ennek ellensúlyozására, a szociális elv jegyében új ösztöndíj-alapot hoztak létre.) Változatlanul fennmaradt viszont a választható (fakultatív) tárgyak viszonylag magas aránya: a kötelező penzumon túl a felsőbb évfolyamok diákjai 52 tárgy közül választhatnak¹⁶. A fentiek következtében a Lauder Javne Alapítványi Iskola, amely rendkívül előnyös kiinduló helyzeténél fogva (a szülők többsége diplomás, jó anyagi körülmények között él; a tanárok szintén lelkesek és jól képzettek; az iskola jelentős külföldi támogatásban részesül) akár a gimnáziumok élére is kerülhetett volna, egyelőre a fent leírt tisztas helyezéssel kénytelen beérni. Itt sem szabad szem elől téveszteni, hogy a fent leírtak csupán pillanatfelvételnél tekinthetők, mivel az iskola még nem ért el „lehiggadt” korszakába.

A három iskola eltérő dinamikáját szemlélteti a fenti táblázat, amely az évfolyamok átlagos létszámának alakulását mutatja.

Az adatokból nyomon követhető, milyen drámai változások mentek végbe az Amerikai Alapítványi Iskolában: itt volt legnagyobb a távolság az iskolától kezdetben elvárt és annak tényleges működése között. A feszültségeket növelte az is, hogy az iskola már az első évben „teljes üzemmél”: nyolc osztályos és gimnáziumi előkészítővel indult – föltehetőleg a külföldön élő ortodox zsidók azon félelmétől hajtva, hogy a magyar zsidó ifjúság a teljes beolvadás előtt áll, így beiskolázásával egy percet sem szabad várni.

A honi viszonyokról jóval realisabb helyzetképpel rendelkező Lauder iskola pedagógusai első évben csupán egy elemi és egy gimnáziumi első évfolyamot indítottak, hogy ennek tapasztalatait a következő osztályok indításakor már hasznosíthassák.

Az Anna Frank Gimnázium esetében lehettek az elvárások legközelebb a tényleges képhez: a régóta megszakítás nélkül működő iskoláról a szülőknek

reális információik lehettek, így a létszám hullámzásában ez a tényező játszhatta a legkisebb szerepet. A meredeken feljutó majd visszaeső számok a zsidó intézményeken belüli fluktuációról tanúskodnak: az ortodox iskola kemény vallásos elvárásait elutasító szülők illetve diákok közül számosan mentek át a szintén zsidó, de jóval kiszámíthatóbb Anna Frank Gimnáziumba. Jóval kevesebben választották a Lauder iskolát, amelynek nem vallásos, „önkéntes zsidósága” távolabb áll a hagyományos felfogástól, pedagógiai elvei és az ebből fakadó gyakorlati problémák úgyszintén eltérnek a másik két iskola felfogásától, így azokkal kevésbé „kompatibilis”.

*

A hagyományok az elmúlt néhány évben még nem alakultak ki, a zsidó iskolák keresik a helyüket, legitimitásukat, csakúgy mint az egész magyar zsidóság – ez lehetne a fenti írás konklúziója. Figyelemreméltó ugyanakkor az úgyszintén csupán néhány éves múltra visszatekintő (de 1948 előtt létezett és nagy hagyományú) keresztény egyházi gimnáziumok (*Budapesti Evangélikus Gimnázium*, *Baár-Madas Református Gimnázium*) előkelő helyezése mind a továbbtanulás, mind a nyelvvizsgák rangsorrendjében.²² Ezen iskolák legitimitása alighanem tovább élt a tiltás évtizedeiben is, míg a tragikus és hányatott sorsú magyar zsidóságnak nemcsak az intézmény falait, hanem a legitimitást is újra föl kell építenie. Nem kevésbé jellemző a budapesti Radnóti Miklós Gimnázium esete, amely a továbbtanulási listán a nyolcadik, a nyelvvizsgák sorrendjében viszont az első. Az iskolát gyakorta emlegetik az asszimiláns zsidóság gimnáziumaként. Az asszimiláns hagyomány, melynek integráns része a kiemelkedő tanulmányi teljesítmény, nem tört még 1945 után sem. Ez a magyar zsidóság egyetlen olyan hagyománya, amely nem vesztette el legitimitását, amelyet nem kell újra fölépíteni.

Jegyzetek

² Várhegyi György: Egy sajátos típusú iskola születése. In: A zsidó iskolaügy története Magyarországon. Neveléstörténeti füzetek 14. 108. oldal. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum.

³ A három iskola történetének, problémáinak leírásához a forrást legnagyobb részt a diákokkal, szülőkkel és tanárokkal folytatott beszélgetések szolgáltatták.

⁴ Volt sztrájk, nincs sztrájk? Szombat, 1992 április.

⁵ Ebben az évben lett tizenkét évfolyamos az iskola, mely 1990-ben nyolc általános iskolai osztállyal és egy nulladik évfolyamos gimnáziumi előkészítővel indult.

⁶ Andrassew Iván: Gyerekből lesz a zsidó is. Múlt és Jövő, 1992/4. szám., 32. oldal.

⁷ Az inkább tanított, mint megélt zsidóság alkalomadtán előny is lehet: a Lauder iskola a zsidó témájú tanulmányi versenyekben nem marad le a vallásos szellemű testvérintézmények mögött. Az ezévi „100 éves a cionizmus” vetélkedő három fordulójában egy első helyet szerzett az Amerikai Alapítványi iskola, egyet a Radnóti Gimnázium és kettőt a Lauder iskola.

⁸ Neuwirth Gábor: A középiskolai adatbázis. Köznevelés, 1997. 12. szám, 8. oldal. A szerző a táblázatokat folyamatosan közli a hetilap következő számaiban.

⁹ Mivel a Lauder iskola és a Amerikai Alapítványi Iskola még nem bocsátott ki öt érettségizett évfolyamot, idevonatkozó adataikat a sorok írója maguktól az iskoláktól szerezte be.

¹⁰ Forrás: A művelődési Minisztérium által kiadott ún. *Zöld könyv*, amely egyebek közt az összes magyarországi középiskola felvételi adatait tartalmazza.

¹¹ Sommer László igazgató szíves adatközlése nyomán.

¹² A százalékos arány a százat is meghaladhatja, mert minden nyelvvizsgát külön vesznek számításba. Ez a helyzet a Radnóti Gimnázium esetében, amely a lista első helyezettje.

¹³ Neuwirth Gábor szíves adatközlése nyomán.

¹⁴ Majoros Mária szíves adatközlése nyomán.

¹⁵ Andrassew idézett cikk.

¹⁶ Szeszler Anna főigazgató szíves tájékoztatása szerint.

¹⁷ Az Anna Frank Gimnáziumnak nincs elemi tagozata. Ez az elképzelések szerint az új iskolaépület elkészülte után, 1998 szeptemberében indul majd.

¹⁸ 6 elemi + 6 gimnázium. Szakács András szíves adatközlése nyomán.

¹⁹ Az összes osztály (elemi+gimnázium) létszámának átlaga.

²⁰ Ebben az évben a nyolc általános iskolai osztály mellett még csak gimnáziumi előkészítő osztály indult.

²¹ 8 elemi + 4 gimnázium.

²² Neuwirth idézett cikk.

Gondos munka, rágalmazás és zsidó egység

Beszámoló a Budapesti Zsidó Hitközség májusi képviselő-testületi üléséről

Zoltai Gusztáv terjedelmes beszámolójában átfogó képet igyekezett adni a BZSH budapesti működéséről. Közlendőjének legnagyobb súlyú része az volt, hogy a svájci bankok által fölállított kárpótlási alapból 15 millió dollárt juttatnak a magyarországon élő holocaust-túlélőknek. Ezután egyenként áttekintette a BZSH intézményeit, illetve a BZSH által fenntartott létesítményeket, melyeknek anyagi helyzetén túl általános állapotát is igyekezett változtatni. Expozéjában így egyaránt helyet kapott a budapesti templomkörzetek anyagi helyzete, az időskorúak gondozásának infrastruktúrája és költségei, a temetések száma és ezek anyagi vonzatai, a holocaust-megemlékezések, a zsinagóga-felújítások, a kultúra támogatására szánt összegek és a biztonsági szolgálat munkája. A teljességi igénye nélkül idézünk beszámolójából néhány részletet:

● Az elmúlt évben összesen 612 temetést bonyolítottak a BZSH közreműködésével. Ebből 541 hagyományos és 51 umás temetés volt. A budapesti temetők teljes állományát számítógépre vitték, és ugyanez történt már több mint tíz vidéki városban is.

● Mintegy ötven vidéki városban tartottak holocaust-megemlékezést.

● Ahogy a vallásgyakorlásban még jártas idős nemzedék tagjai eltávoznak, egyre nehezebb nagyünnepeken a vidéki kisközösségek számára előimádkozót, kántort biztosítani.

● Szinte mindegyik zsinagógában végeztek kisebb-nagyobb felújítási munkálatokat.

● Az Anna Frank Gimnázium új épületének átadási határideje 1998 július 3-a (az építkezés egyéb részleteire nem tért ki.) A gimnázium tanulóinak 20 százaléka havi 2 ezer forintos segélyben részesül. Egyre több az elvált családban, illetve kellő törődést nem nyújtó környezetben felnövő gyerek. A tovább nem tanuló gyerekek számára igyekeznek valamilyen szakképzési lehetőséget biztosítani.

● Új épületszámmal gyarapodik a jelenleg 88 főt befogadó újpesti szeretetotthon, amely így további 40 férőhellyel bővül. Jelenleg öt templomkörzetben működik klub az időskorúak számára.

● A Páva utcai konyháról jelenleg naponta átlag 2-300 ebédet szállítanak ki a rászoruló időseknek. A gépkocsipark igen leromlott állapotban van, **Israel Selátó**, a Joint budapesti irodájának vezetőjétől ígéretet kaptak, hogy még ebben az esztendőben minden autót lecserélnek.

● 700 ezer forinttal támogatták a zsidó könyvkiadást. 2 millió 400 ezer forint gyógyszersegélyt osztottak ki a rászorulóknak.

Zoltai Gusztáv tapssal jutalmazott beszámolója után **dr. Schweitzer József** országos főrabbi, a *Rabbiképző Intézet* főigazgatója kért szót. Gratulált a sokoldalú eredményes munkához, majd megjegyezte, hogy a beszámolóban nem említették meg **Deutsch László** főrabbit, aki nemrég került a Nagyuvaros utcai körzet rabbiszékébe, ott eredményes munkát végez, melynek következtében máris emelkedett az istentiszteletek látogatottsága. **Raj Tamás** utódlásának ily hangsúlyos üdvözlése után Schweitzer professzor néhány hitélettel kapcsolatos kiegészítést fűzött az igazgatói beszámolóhoz. Sürgette egyes templomrenoválások befejezését, megemlítette, hogy a hitéletről vázolt kép talán szebb, mint a valóság. Saját személyére térve tudatta a közgyűléssel, hogy az országos főrabbi tisztségéről nyugdíjba vonulása után sem kíván lemondani, a felszabaduló időt pedig a rabbimunkának kívánja szentelni.

Schweitzer professzor intésének hatására **dr. Korn József** a BZSH elnöke üdvözölte Deutsch László főrabbit. „Biztos vagyok benne, hogy Deutsch László főrabbi úr jobban fog dolgozni” – jelentette ki, megemlítvén, hogy az érintett már Újpesten is kitűnő munkát végzett.

Ezután **Hajabács Júlia** főkönyvelő számszaki beszámolója következett (lásd keretes anyagunkat). **Heisler László**, a Dohány utcai templomkörzet (és a számvizsgáló bizottság) elnöke szerint a beszámoló „tükrözi azt a mérhetetlenül gondos gazdasági munkát, ami a talpon maradást elősegítette.” Köszönetét fejezte ki a tervezésnek az együttműködésért, majd rátért **dr. Feldmájér Péter**, Mázsizis elnök írásban kiküldött tájékoztatójára. (lásd a 14. oldalt) A terjedelmes anyagnak csupán egy szűk szeletét tartotta fontosnak érinteni: erőtel-

jesen bírálta a Mázsizis-elnök hagyatékokkal kapcsolatos beszámolóját, „mely olyan látszatot kelt, mintha a vezetés nem a kelendő gondossággal bánná a hagyatékokkal.” Hogy elejét vegyék az ilyen – szerinte alaptalan – állításoknak, a számvizsgáló bizottság elnöke minden esetben hagyatéki leltár készítését indítványozta. **Steer Jenő** elnökségi tag méltatta a tartalmas beszámolókat, csupán afölött sajnálkozott, hogy az elmúlt hónapokban mindennek tartalmából semmit nem tudhatott meg. Így például egy hitel visszafizetésének bejelentéséből értesült arról, hogy egyáltalán hitelfelvételre került a sor. Értetlenségét fejezte ki a számszaki beszámoló olyan sajátos kategóriái felett, mint „adomány és hagyatékok” vagy „működési bevétel és ingatlanhasznosítás”. Mennyi az egyik, és mennyi a másik? – tette föl a kérdést.

Dr. Korn József a Feldmájér-féle anyag azon mondatát utasította vissza erőteljes kifejezésekkel, amely szerint az egyik ingatlant „a BZSH elnöke saját hatáskörben kívánta kezelni és azt hozzá közelálló személyek részére hasznosítani.”. A jelentés ellentmondásos, önmagát meghazudtolja, valótlanságokat, hipotéziseket tartalmaz – közölte. Az állításokat „nagy nyilvánosság előtt elkövetett rágalmazásként” aposztrofálta, majd felkérte a számvizsgáló bizottságot, hogy az anyagot mindenre kiterjedő részletességgel vizsgálja meg. Kilátásba helyezte a vallásos bíróság, a *Bész Din* összehívását is arra az esetre, ha az állítások valótlannak bizonyulnának.

Dr. Kárpáti Pál úgy vélekedett, hogy a történetek után a hitközség vezetése nem maradhat meg mostani összetételében: ha az állítások igazak, akkor az egyik, ha valótlanok, akkor a másik félnek kell levonnia a konzekvenciákat.

Borbély László, a Páva utcai körzet alelnöke, aki harmincegyévesével kitűnt a hozzászólók közül, a két elnök közötti vitát gyerekesnek és narcisztikusnak minősítette, majd az ügy kivizsgálására független bizottság alakítását javasolta. Ezután átfogó bírálatot gyakorolt a hitközség egész tevékenysége felett. Kifogásolta a gazdasági beszámoló nehezen átlátható furcsa csoportosításait, magát a tényt, hogy a tavalyi zárszámadást és az idei költségvetést folyó

év közepén terjesztik elő. Gazdaságcentrikus hozzászólásában javasolta ezután a kóser bolthálózat és a mikve piaci alapokra helyezését, fölemlítve ezen intézmények kevéssé vonzó küllemét. „En megszüntetném az ingyenkonyhát. Semmi sincs ingyen” – folytatta a zömmel idősekből álló hallgatóság növekvő nemtetszése közepette. Javasolta a szociális kiadások csökkentését, mert – úgymond – „mi elsősorban vallási szervezet vagyunk”. Fölemlítette a jövőkép hiányát, azt, hogy nincsenek fiatalok a templomokban, hogy a rabbiképzés színvonala nem kielégítő. Átfogó bírálatát a hátsó sorokban taps, az első sorokban zúgolódás kísérte.

Sok megszívlelendő dolog hangzott el – üdvözölte a felszólalást elsőként dr. Schweitzer József, aki rámutatott, milyen fontos, hogy komoly elvárásokat támasszunk a rabbikkal szemben. A rabbikar az elmúlt években szétesett – fogalmazta meg a súlyos állítást. Ennek okát abban látta, hogy „volt olyan rabbi, aki a kollégáival semmiképpen nem akart együttműködni”. Ezen állítását

bővebben ki nem fejte ezután az elmúlt negyven év katasztrofális következményeit vázolta, amely megszakította a hagyományokat súlyos nehézségeket támasztván a rabbiképzésben is. „Azt kívánom, hogy sok olyan hittestvérünk legyen, mint ön” – zárta szavait Borbély Lászlóhoz fordulva. Haja-bács Júlia válaszában elismerte, hogy a költségvetés évente változó szerkezete problémákat okoz. Az év közepén előterjesztett zárszámadást és költségvetést azzal indokolta, hogy az adatok összesítése tart ilyen sokáig.

Ezután dr. Korn József elnök szavazásra szólította fel a közgyűlést, amely az 1996-os zárszámadást egy tartózkodással, az 1997. évi költségvetést pedig egyhangúlag jóváhagyta.

Dr. Engländer Tibor vezető előljáró, a *Cionista Szövetség* elnöke lépett ezután a szónoki emelvényre, aki Borbély László hozzászólását mindvégig leplezetlen ellenszenvvel hallgatta. A fiatalember által elmondottakat zsidó egység elleni támadásként értékelte, és határozott hangon tilta-

kozott. A zsidóságnak egységesnek kell maradnia, és ennek az egységnek a hitközségen belül kell megvalósulnia – szögezte le szónoklatában, majd profétai szavakkal óvott a megosztottságtól. Indulattól remegő hangon idézte föl az elvakult izraeli válságosok elrettentő példáját, akik Jom ha-Soá napján a Kneszetben nem voltak hajlandók fölállni a varsói gettó vallástalan hőseinek tiszteletére. Vastappsal jutalmazott beszéde után ismét Borbély László szólott, nem zavartatva magát a zúgolódó közönségtől. A feléje irányuló bírálatokat teljes félreértésnek nevezte. Nem a szociális kiadások megszüntetését javasolta – közölte – csupán azt kifogásolta, hogy a koncepció nélküli költségekben a közösség feléli a jövőjét. Haja-bács Júlia válaszában pedig csodálkozott: számítógépes könyveléssel naprakész adatokat kaphatunk, vajon miért tart hónapokig akkor a zárszámadás? **Kardos Péter** főrabbi záróimája után a hitközségi vezetők barátságosan elbeszélgettek a jobbító szándékú fiatalemberrel.

G. J.

MAZSIHISZ

A hitéletről esett a legkevesebb szó

Május 9-én ült össze a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének képviselőtestületi ülése az 1996-os év gazdálkodásának elszámolására, az idei költségvetés megtárgyalására. Hogy csupán ez a két téma szerepelt a napirenden, már sejtette, hogy a magyarországi zsidóság legnagyobb feladatát végző szervezetének irányítótestülete évi egyszeri összejövételén ismét nem a közönség helyzetének mélyenszántó elemzésére kerül sor, hanem az elmúlt időszakhoz hasonlóan a bevételek és kiadások számai mellett jut csupán néhány szó a valásnak, az is főleg a megtartott nagy ünnepek adataiban.

Az 1997-es közgyűlés érdemleges vitáit korlátozta az is, hogy a „hivatalos” beszámoló után így „biztatták” a felszólalni akarókat: „Igyekeznünk kell, mert különben nem leszünk szavazóképesek...”

Sokan ugyan arra számítottak, hogy **dr. Feldmájér Péternek**, a Mazsihisz elnökének a résztvevőkhöz eljuttatott írásos jelentése a szövetség helyzetéről módo-

sítja a napirendet, és a vezetés csúcán lévő kollégái cáfolják vagy magyarázzák a Mazsihisz elnökének állításait, amit súlyosbít, hogy ő hitközségi tisztsége mellett ismert ügyvéd, aki hivatásánál fogva is felméri bírálatának következményeit.

Az elnökségi asztalnál egymás mellett ült Feldmájér Péter és a hitközség másik két legfőbb irányítója, **Zoltai Gusztáv** ügyvezető igazgató és **Korn József**, a BZSH elnöke, akik, ha igaz Feldmájér állítása, elsősorban felelősek a jelentésben leírt visszasságokért. Ennek ellenére ők nem reagáltak a történetekre. A hagyaték-ból származó ingatlanok és ingóságok sorsáról **Heisler László**, a számvizsgáló bizottság elnöke beszélt, míg a jelentés más részeit fia, **Heisler András**, a Do-hány utcai templomkörzet képviselője utasította vissza.

Feldmájér Péter közgyűlési megnyitó-jában ama emlékeztetett, hogy amíg ma is ismerjük az első Szentély háromezer évvel ezelőtti építésének költségeit, addig a közelmúltban történt temetői felújításoknak nem mindegyik számlája található meg,

A beszámoló

A referátumot Zoltai ügyvezető igazgató tartotta.

– Az Örökkévaló parancsának és a Tóra tanításának eleget téve – kezdte beszédét –, mindent elkövettünk, hogy a vallási élet teljesebb és jobb legyen. Egyre nagyobb az igény a hitéletben való részvételre. A nehézségeket az okozta, hogy az idősebbek vallási kötelezettségüknek egyre nehezebben tettek eleget.

Az igazgató elmondta, hogy 1996-ban vidéken 49 helyen tartottak istentiszteletet rabbik és rabbinövendékek. A mártír-ünnepségeken a halottakra emlékeztek, a magyar fasiszták és a nácik rémtetteire, hogy azok ne ismétlődhessenek meg. Az igazgatótól hallottunk néhány dicsérő szót a rabbiképzőben és a Pedagógiumban folyó nevelésről, az Anna Frank Gimnázium kitűnő szelleméről, kirándulásairól, a diákkollégiumról, a Goldmark-kórus fellépéseiről, a balatonfüredi üdülőről, **Schweitzer József** főrabbi Széchenyidíjjal való kitüntetéséről, és arról, hogy a kilencvenéves **Kéri Lajos**, a BZSH örökös tiszteletbeli elnöke tisztikeresztet kapott. A jelenlevők megtudták, hogy ötszáz részesültek tavaly gyógyserellátásban, 220 ezer ingyenebédet kaptak az arra rászorulóknak, s a *hitközség pontosan eleget tesz adó- és tb-fizetési kötelezettségének*.

Az előadói beszéd nagyobbik részét a gazdálkodás számai tették ki, bevételek,

kiadások hangzottak el összesítésekben és részekre bontva. A legnagyobb figyelmet és részleteket fel, hogy a svájci bankok által létrehozott alapból, amit a náluk maradt, elárult zsidó betétekből állítottak össze, 15 millió dollár jut a Magyarországi Zsidó Örökség Közalapítványba, s azt a holocaust-túlélők számára osztják ki. A közalapítvánnyal kapcsolatban az ügyvezető azt is említette, hogy attól a rabbiképző működéséhez 31 millió forintot kérnek támogatásként.

A beszámolót számokkal egészítette ki **Hajabács Júlia** gazdasági főtanácsos és Kom József. Ezekből nem tudok idézni, mert **Kada Zsuzsa** titkárnő kikapcsoltatta a magnetofonomat, noha nem mondta meg, kinek az utasítására teszi.

A főrabbi intelmei

Schweitzer József országos főrabbi, a rabbiképző főigazgatója háromnegyed órás beszédének kezdetén felidézte azokat az időket, amikor a közgyűlések előtt bekérték a „spontán” felszólalásokat. Ennek ő eleget is tett, de a közgyűlésen azután mást mondott el. Megítélése szerint nem tudta úgy teljesíteni az országos főrabbi feladatát, mint szeretete volna, mert a rabbiképző teendői megterheltek.

– *Az országos főrabbi tisztsége reprezentatív – mondotta –, de nem kártékony. Az országos főrabbit meghívják magas szintű egyházi rendezvényekre – folytatta –, diplomáciai, parlamenti fogadásokra, és azokon a zsidóságot képviseli. Őrzőnek rendeltek Izrael háza fölé, nem csupán azért, hogy kávézás közben nagykövetekkel és kedves feleségeikkel kellemes csevegéseket folytassak, hanem hogy megmondjam a szívemet nyomó igazságot. Igazságot, egyenességet kell tanúsítani a zsidó életben, hogy a hittestvérek a hitközség felé bizalommal és szeretettel tudjanak fordulni. Ebben a pillanatban válságot érzélek, erre felhívni a figyelmet kötelességemnek tartom. Ha a rabbiképző éléről nyugalmába vonulok, országos főrabbiéknak sokkal többet szeretnék fáradozni, mint eddig. Ehhez azonban – megirtam az elnök úrnak és az igazgató úrnak – bizonyos alkotmányos felhatalmazás szükséges... Kérték a Bész Din (a rabbikus bíróság – a tudósító megjegyzése) összehívását. Ha ez szükséges lesz, akkor a Bész Din teljesíteni fogja feladatát, de nem szeretném, ha a vitás ügyek eldöntésére ilyen végső és tragikus beavatkozásra lenne szükség!*

A főrabbi úr felszólalása további részében az Országos Rabbiképző Intézettel és annak tanárképző karával foglalkozott. Az utóbbival kapcsolatban megállapította, hogy arról először hallott olyan nagyvonalú beszámolót, mint ami Zoltai Gusztáv beszédében elhangzott. A rabbiképzőről pedig a következőket mondotta:

– *Én akartam és támogattam barátom és tanítványom, **Schöner Alfréd** idejét. Vállaltam az ezzel kapcsolatos kritikát. Feldmájer, Kom és Zoltai urak emlékezni fognak arra a beszélgetésre, amelyet egy jeruzsálemi étteremben, vacsora közben folytattunk, és én a **leghatározottabban és aggályok nélkül javasoltam meghívását...***

Schweitzer főrabbi úr még a következőkről informálta a közgyűlést: Schöner főrabbi pedagógiai elfoglaltsága miatt csak heti négy órát tudott volna a rabbiképzőben tanítani, ezért a megállapítás ellenére nem nevezték ki igazgatónak, s ezért volt kénytelen ő nyugdíjazását visszavonni és az intézetet vezetni.

A múlt év végén a Mazsihisz 16 vezetője úgy döntött, hogy pályázatot írnak ki az igazgatói tisztségre – folytatta a főigazgató –, ám a januári vezetőségi ülésen, amelyen csak hatan vettek részt, három tartó-

Jelentés a szövetség helyzetéről

A BZSH és a Mazsihisz képviselő-testületének minden tagja megkapta **dr. Feldmájer Péter**, a Mazsihisz elnökének fenti című összeállítását, amelyik részben az 1995. december és 1997. április közötti időszakban tartott Mazsihisz-vezetőségi ülések jegyzőkönyveit kivonatolta, részben az elnök észrevételeit tartalmazta a Mazsihisz költségvetésének szerkezetéről, a hagyatéki ügyekről, a nemzetközi zsidó szervezetekkel fenntartott kapcsolatokról. E jelentésből közlünk részleteket.

A vezetőségi ülések

1996. szeptember 8.: Az ülés áttért a közönségi kárpótlás ügyeinek tárgyalására. Vita bontakozott ki arról, hogy helyes volt-e a Mazsihisz vezetőknek tette, amikor a vezetőség hozzájárulása nélkül küldték el a kuratóriumi tagok névsorát.

Dr. Olti Ferenc hangsúlyozta, hogy a vezetés teljesen lukének nézi a vezetőséget, lényeges kérdésekben kamarillapolitikát folytat, olyan javaslatokat tett, amelyeket nem egyeztetett senkivel, abszolút kontroll nélkül működik. Határozati javaslatként kérte megszavaztatni: a vezetőség sajnálattal veszi tudomásul, hogy ebben az ügyben eljáró tárgyaló személyek semmibe vették a testületet, és nélküle hozták meg a személyi döntést.

A szavazás során a javaslat nem kapta meg a többséget, így az elvetésre került.

1996. október 23.: Zoltai Gusztáv ismertette a gimnázium építésével kapcsolatos sajtótámadásokat. Hangsúlyozta, hogy minden szabályszerűen történt, a döntések nem egy személyiek, hanem kollektívák voltak.

Dr. Olti Ferenc az oktatás helyzetéről és a javasolt lépésekről tartott tájékoztatást. A reguláris zsidó oktatási intézményekben az 1357 diákot igen kevésnek ítélte. Nagy hibának tartotta, hogy a hitközség vezetői nem szentelnek kellő figyelmet az oktatási intézményeknek, és ez azt az érzést kelti az iskolák vezetőiben, hogy nem figyelnek rájuk.

Dr. Engländer Tibor hangsúlyozta, hogy az oktatásügy stratégiájának kérdése a hitközség létezésének komplex koncepciójától függ. Az alapvető problémát abban látta, hogy a hitközség nem tud a fiatalokkal megfelelő kapcsolatot kialakítani.

1997. április 27.: Feldmájer Péter: „Hogy az intézményrendszer fenntartásához szükséges anyagi támogatást meg tudják-e szerezni a hitközségek a magyarországi zsidóságtól, az két dolog függvénye: az egyik a zsidóság gazdasági helyzete, a másik a *hitközségek erkölcsi hitele és hatása*. Az utóbbi időszakban a hitközségek hatása csökkenő, és ez összefügg a vezetés, az adminisztráció munkájával...”

Amennyiben nem sikerül ezeket a tendenciákat megfordítani, és nem sikerül a hitköz-

ségeket olyan intézményként működtetni és elfogadtatni, hogy a közösség elhiggye az abszolút erkölcsi tisztaságot és az anyagi korrektséget, elhiggye, hogy az egész szervezet kizárólag a köz hasznára dolgozik, úgy ennek komoly anyagi kihatásai lesznek, hiszen az adományozók csak ilyen hitben adományoznak...

Az elmúlt hat év tapasztalatai azt is mutatják, hogy a jelenlegi vezetési rendszer megfelelő operativitással működik, ugyanakkor magában hordja azt a veszélyt, hogy *egy vagy két ember dönt minden kérdésben*. Ez pedig megnöveli a hibás döntések veszélyét, és kiszolgáltatja a döntéshozóknak az embereket, a különböző intézményeket.

Az ügyvezető igazgatónak – mint az adminisztráció vezetőjének és mint a döntések meghozójának – *kontrollja nem megfelelő*, a társadalmi ellenőrzést felelt csak formálisan gyakorolja a vezetőség. Ez a testület legfeljebb havonta ülésezik, így a napi döntésekbe nem tud belefolyani, a kontrollt így az elnöknek kell biztosítani, ami vagy érvényesül, vagy nem, a szervezeti biztosítékai gyöngék...

Meg kell határozni a jövőbeli stratégiát. Ebe tartozza az alapszabály módosítása. Kizárólag olyan módosítások képzelhetők el, amelyek erősítik a nem kellően működő demokratikus formákat, amelyekkel jobban biztosítható a nyilvánosság és a társadalmi ellenőrzés. Jelentős csoportok ellenzik az ezzel kapcsolatos további lépéseket, sőt *igyekeznek az eddigi jogokat megkurtítani*. Erre volt igen

codás mellett hárman ezt arra változtatták, hogy versenyztetés nélkül azonos személy legyen a rabbiképző és a Pedagógium vezetője. Félőten beszélt az elkövetkező tanévről, s két gondot említett. Visszavonhatják az intézet egyetem rangját, mert ott nincs megfelelő számban tudományos oktató, nincsenek tudományos publikációk. A másik probléma: az izraeli oktatási központ, a Midreset Jerusálajim két évre vállalta Schöner Alfréd budapesti havi kétezzer dolláros fizetését, amiből már egy tanév letelt. Ha a kiválasztott főigazgatóval öt évre kötnek szerződést, biztosítva lesz-e erre az időre ugyanennyi pénz? – aggodalmaskodott. (Más forrásból származó információk szerint Schöner Alfréd fizetése 1650 dollár – a szerk.)

A számvizsgáló bizottság elnöke másként látja

Feldmájér Péter május 5-én tette közvéleményre az időre ugyanennyi pénz? – aggodalmaskodott. (Más forrásból származó információk szerint Schöner Alfréd fizetése 1650 dollár – a szerk.)

Heisler László, a számvizsgáló bizottság elnöke a következőket jelentette a

közgyűlésnek: „Még nem teljes a vizsgálat, a huszonegy eset felének leglényesebb gazdasági mutatóit tekintettük át... Feldmájér olyan rossz színben tünteti fel a hitközséget, hogy az negatív megítélést válthat ki. Megdöbbentő, amit készített, mert ezt anélkül tette, hogy a leírtakat ellenőrizte volna. Az elnökségen belül működik egy gazdasági bizottság, amelynek kvalifikált tagjai állandó ellenőrzést gyakorolnak. Bármely közgyűlési küldött betekinthez a hitközség könyvviteli és számviteli irataiba.”

A kifogásolt hagyatékokkal kapcsolatban pedig a következőket közölte: Az 1-es sorszámú hagyatéknál a végcélok megvalósultak; a „2”-es bekerült a hitközség kezelésébe; a 4-es, 5-ös és a 6-os jelű ingatlanokat bérbe adták, ezért nem kellett a közgyűlés hozzájárulása. (Feldmájér Péter közbeszólása: *Tessék mondani, a Mártonhegyi út 6. alatti lakás eladásához mikor járult hozzá a közgyűlés?*)

A számvizsgáló bizottság elnöke így folytatta: „Ha ékszerekről van szó, akkor azok elsődlegesen az önkormányzathoz kerülnek, majd megfelelő módon jutnak széfi elhelyezésre. A 7-es sorszámú hagyatékból az V. kerületi lakás bérbe van adva, a balatoni ingatlan eladásáról tár-

gyalások folynak. A betétkönyv és a deviza a hitközség könyvelésébe belekerült. A 8. sorszámú hagyatékok adományozója feltételül szabta, hogy a Dohány utcai zsinagógában szülei tiszteletére emléktáblát helyezzenek el – ez még nem történt meg. A 15. sorszámú öröklakás nincs eladva” – állapította meg a számvizsgáló bizottság elnöke, és hozzátette, hogy a végrendelet szerinti felhasználások további elemzést igényelnek, s ezekhez vagyoni felmérést kell készíteni.

(**Wollák László**, a Veszprémi Zsidó Hitközség elnöke, a Mazsihisz számvizsgáló bizottságának tagja úgy tájékoztatta szerkesztőségünket, hogy a bizottság vizsgálódásáról előzetesen nem tájékoztatták, és abban nem vett részt.)

A felszólalások

Reinhold Sándor, a kiskunhalasiak mindig hevesen felszólaló elnöke (tényekkel meg nem erősítve) támogatta Feldmájér elnök úr jelentését, majd több panasza után kifogásolta, hogy a vidéki hitközségeknek az év folyamán juttatott pénz egy összegben van csak feltüntetve, nem az egyes közösségekre lebontva.

A kaposvári **Nathan László** kevesellte a számukra idén tervezett pénzt, annál is

veszélyes példa az a javaslat, hogy a közgyűlések legyenek zártak. Tehát a Mazsihisz egyetlen fórumát, amely nyitott mindenki előtt, be akarta zárni, és ezzel a szélesebb társadalmi kontroll lehetőségét megszüntetni.

A nemzetközi zsidó szervezetekkel fenntartott kapcsolatok

A Mazsihisz tagja a legfontosabb nemzetközi zsidó szervezeteknek. A *Zsidó Világkongresszus* kelet-európai irodája Budapesten működik... A részére érkezett anyagokat nem adja át a magyarországi zsidóság vezetőinek, így az a sajátos helyzet állt elő, hogy azokban az országokban, ahol nincs ilyen iroda, a ZSVK anyagai a hitközségek rendelkezésére állnak, míg Magyarországon nem!

A nemzetközi tanácskozásokon a Mazsihisz vezetői és a külügyi osztály vezetője vesznek részt. Más országokban több embert igyekeznek bevonni, és ezek különböző szervezetekben képviselik országuk zsidóságát.

A Mazsihisz igyekszik nemzetközi összefüggések esetében előre koordinálni tevékenységét, de ez nem mindig jár sikerrel. A nemzetközi zsidó közösség bojkottálta az auschwitzi zsidó koncentrációs tábor felszabadulásának 50. évfordulóján rendezett hivatalos lengyel állami megemlékezéseket, az *Európai Zsidó Kongresszus* külön is felhívta az egyes tagszervezeteket, hogy attól tartsák magukat távol. Ennek ellenére a *külügyi osztály vezetője és az Új Élet főszerkesztője el-*

fogadta a lengyel kormány meghívását, és részt vett a többi szervezet által bojkottált rendezvényen. Ez igen bonyolult helyzetet teremtett, és rámutatott arra a valós tényre, hogy egyesek nincsenek tekintettel a világ zsidóságának érdekeire.

Hagyatékok

A Mazsihisz részére juttatott hagyatékokról az elnök szűrőpróbaszerűen vizsgálatot folytatott arról, hogy a Mazsihisz milyen vagyontárgyakat szerzett, milyen feltételekkel, és mi lett a vagyontárgyak sorsa.

A megvizsgált hagyatékok a következők:

1. M. örökhagyó egy XIII. kerületi egyszobás lakást, egy vidéki zártkerti ingatlant, 316 000 Ft értékű ingóságot, 500 000 Ft tőkekövetelésű betétkönyvet, 829 000 Ft értékű nemesfém tárgyat hagyott a Mazsihiszre azzal, hogy a hagyatékokat közjóléti célra és az Újpesti Szociális Otthon ápolójaira kell fordítani.

Nem állapítható meg, hogy a végrendeleti célok megvalósultak-e.

2. W. 268 000 forint értékű ingóságot, közel 800 000 forint értékű kárpótlási jegyet, több mint 2 millió forint értékű valutát és több mint 4 millió forint tőkéjű betétkönyvet hagyott a Mazsihiszre azzal, hogy felezésben a rabbiképzőre, felezésben a szeretetkórházra kell fordítani.

Nem állapítható meg, hogy a végrendelet céljai megvalósultak-e.

3. B. egy VI. kerületi öröklakást hagyott a szeretetkórházra, 1,5 millió forint értékben.

Nincs nyoma annak, hogy a Mazsihisz közgyűlése az ingatlan eladásához hozzájárult volna.

4. Z. egy II. kerületi öröklakást hagyott a szeretetkórházra.

Nem állapítható meg, hogy a közgyűlés az eladáshoz hozzájárult volna.

5. M. és F. egy XIII. kerületi öröklakást, különböző ingóságokat hagyott a Mazsihiszre azzal, hogy a szeretetkórházra kell a hagyatékokat fordítani.

Nem állapítható meg, hogy a közgyűlés az ingatlan eladásához hozzájárult volna, és hogy a végrendelet céljai teljesültek-e.

6. V. egy VII. kerületi öröklakást, különböző ingóságokat, betétkönyveket, ékszereket hagyott a Mazsihiszre kb. 1,5 millió forint értékben, továbbá kb. 1,5 millió forint értékű valutát, azzal, hogy a hagyatékokat a szeretetkórházra kell fordítani.

Nem állapítható meg, hogy a közgyűlés hozzájárult-e az ingatlan eladásához, és a végrendelet céljai megvalósultak-e.

7. L. egy V. kerületi lakást hagyott a Mazsihiszre több mint 8 millió forint értékben, egy kb. 900 000 forint értékű balatoni ingatlant, kb. 80 000 forint tőkekövetelésű betétkönyvet és 300 000 forint értékű devizát, azzal, hogy a szeretetkórház javára kell a hagyatékokat fordítani.

A budapesti ingatlan bérbeadás útján került hasznosításra, a balatoni ingatlan eladása folyamatban van. Nem állapítható meg, hogy a végrendeleti célok érvényesültek-e.

inkább, mert a zsinagóga padlózatára tavalgy ígért egymillió forintot sem kapták meg, holott a munkák halaszthatatlanok

Májer Rezső (Szekszárd) megkérdezte (feleletet nem kapott), hogy ha megállapodás történt Schöner főrabbiával a rabbiképző vezetésére, akkor miért akartak pályázatni, s ha mégis a pályázatás mellett döntöttek, akkor azt miért vonták vissza?

Dr. Pollák Jenő (Nagyfuvaros utcai körzet): „Nem megnyugtatóak a zárszámadás és a költségvetés adatai, többek között nincs tudomásunk arról, hogy a 35 millió hiányt miből fedezik. Még szívszorítóbb a helyzet, ha a költségvetésbe nézünk, abban olyan összegek, bevételek szerepelnek, amelyek részben bizonytalanok, részben csak az év végén nyílnak meg...” Javasolta, hogy a közgyűlés a költségvetést ne fogadja el, s kérje az illetékeseket, hogy harminc napon belül készítsenek másikat.

(Zoltai Gusztáv az elhangzottakra reagálva mondta, hogy külföldi zsidó szervezetektől kamatmentes kölcsönt tudnak felvenni.)

Heisler András: „A Feldmájer-féle anyag jegyzőkönyvi kivonatokkal és egyéni véleményével keveredik. Hibás abban is, hogy nem különbözteti meg a lényege-

set a lényegtelenről, s így nem tudott koncepcionális képet adni a Mazsihisz ténylegesen elvégzett munkájáról. A formaiak mellett súlyosabbnak tartom a tartalmiakat. Ebből négy: az első, hogy a Mazsihiszről és vezetőiről *hamis képet ad!* A vezetőségi üléseken a személyeskedések ellenére érdemi vita folyt. Rengeteg komoly döntést hoztunk, amelynek alapján működik a hitközség. Feldmájer anyagából nem derül ki, sőt olyan tálatásban készült, hogy a Síp utcát újabb felületeken érheti támadás más zsidó, esetleg nem zsidó szervezetek részéről. A második problémám, hogy *az anyag kétarcú*. Példa erre a 16. oldal, amelyik arról szól, hogy szervezetünknek erkölcsileg tisztán, korrektül és a köz hasznára kell dolgoznia, ezek után a hagyatéki ügyek tárgyalásánál meglehetősen sok hamis állítással azt sugallja, hogy nem így van. *Magá a tárgyalásmód számomra inkább a Szombat újságba való publicisztika.*”

Heisler András kijelentette, hogy Feldmájer a budapesti és vidéki hitközségek ellentétére építve szeparációs törekvéseket erősít a hitközségen belül. Súlyos hibája továbbá a jelentésnek a kárpótlási rész, mert egyrészt az arról folyt tárgyalások aktív résztvevője volt, tagja a közala-

pítvány kuratóriumának, másrészt annak kritikus. „Ha a közgyűlés megszavazta a közalapítványt és a kárpótlás menetrendjét, formáját, akkor annak létjogosultsága nem kérdőjelezhető meg! A közalapítvány ugyan rengeteg veszéllyel és kompromisszummal jár, de ez a legjobb formája, és a végleges megítélésére csak tíz-húsz év múlva kerülhet sor.”

Heisler András felszólalását a következőkkel fejezte be: „Én a Mazsihisz vezetőségének egyik tagjaként határozottan elutasítom Feldmájer úr írásbeli beszámolóját, s azt olyan súlyos hibának tartom, hogy *javasolom: olyan konzekvenciákat vonjon le, ami a magyarországi zsidóság érdekét szolgálja!*”

Hajabács gazdasági főtanácsadótól hangzott el még egy fontos közlés: *Ha a közgyűlés nem fogadja el a költségvetést, akkor a hitközségek már a következő nap nem kapnak támogatást!*

A közgyűlés a zárszámadó beszámolót 4 tartózkodás, az 1997-es költségvetést 7 tartózkodás mellett elfogadta.

A közgyűlés a debreceni hitközség fiatalon elhunyt alelnöke, **Gervai Tamás** helyébe a vezetőségbe választotta az ugyancsak debreceni **Weisz Pétert**.

V. E.

8. L. különböző betétkönyveket és értékpapírokat hagyott a szeretetkórházra, kb. 500 000 forint értékben azzal, hogy a hagyatékot a betegek jobb ellátására kell fordítani, és a Dohány utcai zsinagógában az örökösök és szülei emlékére emléktáblát kell állítani. Nem állapítható meg, hogy a hagyatéki célok teljesültek-e.

9. G. néhány ékszer, és több mint 200 000 forint tőkekövetelésű takarékbetétkönyvet, továbbá 500 USD-t hagyott a szeretetkórházra.

10. S. egy XVI. kerületi ingatlan fele részét hagyta a szeretetkórházra, továbbá 200 000 forintot a budapesti zsidó iskolákra, azzal, hogy a pénz kamataiból nem a legjobban tanuló, hanem a legérdemesebb, szegény sorú tanulókat kell jutalmazni.

Nem állapítható meg, hogy az ingatlan eladásához a közgyűlés hozzájárult volna. A végrendeleti célok részben teljesültek, mert a diákok jutalmazása megtörtént.

11. K. egy XIII. kerületi öröklakást a szeretetkórházra hagyott.

Nem állapítható meg, hogy a közgyűlés hozzájárult-e az ingatlan eladásához és hogy a végrendeleti célok teljesültek-e.

12. L. egy XII. kerületi házat 4,5 millió forint értékben hagyott a szeretetkórházra, a Mazsihiszre és az Anna Frank Gimnáziumra, míg több mint 200 000 forint értékű ingóságát a Szociális Segély Alapítványra.

A végrendeleti célok csak részben teljesültek. Az Anna Frank Gimnáziumnak a végren-

delkező meghagyta, hogy az örökölt hagyatékából létesítsen L. A.-emlékdíjat, amelyet azok a diákok kapjanak, akik a magyar nyelv és irodalom, valamint az idegen nyelvek területén a legjobb eredményt érik el. Az ingatlan eladását a BZSH elnöke saját hatáskörébe vonta, és nem állapítható meg, milyen felhatalmazás alapján került az értékesítésre. A befolyt jövedelem végrendelet szerinti negyed-részt nem adták át az Anna Frank Gimnáziumnak, így az emlékdíj alapítása formálisan nem történt meg, ugyanakkor a díj kifizésére került. Az oktatási törvény szerint az oktatási intézmény önálló jogi személy, így a végrendeletnek megfelelően az ingatlanvételár negyedrészt át kellett volna adni.

13. K. egy kaposvári ingatlan 4/21-ed részét hagyta a szeretetkórházra.

Nem állapítható meg, hogy az eladáshoz a Mazsihisz közgyűlése hozzájárult-e.

14. W. Ö. kb. 2,5 millió forint értékű értékpapír 30%-át hagyta zsidó szeretetothonokra.

Nem állapítható meg, hogy a végrendeleti célok teljesültek-e.

15. A. egy V. kerületi öröklakást több mint 2 millió forint értékben és több mint 200 000 forint értékben értékpapírokat hagyott a szeretetkórházra azzal, hogy azt az ápolat és gondozott idős betegek életkörülményeinek javítására kell fordítani.

Nem állapítható meg, hogy a közgyűlés az eladáshoz hozzájárult volna, és hogy a hagyatéki célok teljesültek-e.

16. B. 1100 forint (azaz egyezeregszáz) értékű ingóságot hagyott a szeretetkórházra.

17. M. 1 300 000 forint értékű betétkönyvet és különböző ékszereket hagyott a Mazsihiszre.

18. S. 50 000 forint értékű betétkönyvet a szeretetkórházra, másik 50 000 forint értékűt az Alma utcai szeretetothonnak hagyott.

19. G. egy IX. kerületi lakást, egy XVII. kerületi gyümölcsöst és kb. 1,4 millió forint értékű betétkönyv 4,2735%-át hagyta a Mazsihiszre.

Nem állapítható meg, hogy az ingatlan eladásához a közgyűlés hozzájárult volna.

20. F. több mint 500 000 forint értékű ingóságot hagyott a Mazsihiszre.

21. K. egy XI. kerületi lakást hagyott a szeretetkórházra.

Nem állapítható meg, hogy az ingatlan eladásához a közgyűlés hozzájárult volna.

A fenti leltárhoz Feldmájer Péter a következő megjegyzéseket fűzte: A Mazsihisz alapszabálya szerint az ingóságok elidegenítéséhez a vezetőség hozzájárulása kell. Az elmúlt hat évben az adminisztráció ilyen nem kért a vezetőségtől, s így nem is kaphatott. Ebből következik, hogy a *jelenlegi eljárás alapszabály-ellenes*... Problémát jelent az is, hogy nincs olyan összesített leltár, amely egyértelműen és összességében mutatná, milyen vagyontárgyak kerültek öröklés útján a Mazsihisz tulajdonába, és ezzel kizárja a nyilvánosság ellenőrzési lehetőségét.